

Márton László

A NAGYRATÖRŐ

Szomorújáték

Szereplők

BÁTHORY ZSIGMOND, Erdély fejedelme
BÁTHORY BOLDIZSÁR, az erdélyi hadak főkapitánya, Zsigmond unokafivére
GÁLFFI JÁNOS, Zsigmond egykori nevelője, tanácsúr
CARILLO ALFONZ, jezsuita, Zsigmond gyóntatója
KOVACSÓCZY FARKAS, Erdély kancellárja, tanácsúr
JÓSIKA ISTVÁN, Kovacsóczy titkára, Zsigmond bizalmasa
KENDI SÁNDOR, a legfőbb tanácsúr
BÁTHORY BOLDIZSÁRNÉ KENDI SÁRA) leányai
KOVACSÓCZYNÉ KENDI ANNA
KENDI FERENC, Sándor öccse
FORRÓ JÁNOS
GERENDI JÁNOS tanácsurak
SZALÁNCZI LÁSZLÓ
KORNIS GÁSPÁR
SENNYEI PONGRÁC, udvarmester
RAVASZDI GYÖRGY, asztalnok
DEÁK GERGELY, más néven Gergely deák, jegyző
MIHÁLY, krajovai bán, később havasalföldi vajda
PETRASKO, a fia
BOCSKAI ISTVÁN, váradi főkapitány, Zsigmond nagybátyja
SZÉKELY MÓZES
HUSZÁR PÉTER - mezei kapitányok
GESZTI FERENC
LÁZÁR ISTVÁN, a testőrség parancsnoka
BENKNER MÁRK, szamosújvári alkaptány
IBRAHIM csausz
SÜVEG ALBERT, szebeni királybíró
KATONA MIHÁLY, kolozsvári főbíró
ALESSANDRO CUMULEO, pápai nuncius
UNGNÁD DÁVID, császári küldött
SIMONE GENGA, építész és orvos
JACOMO, csillagász
MÁRIA KRISZTIERNA, főhercegisasszony, Rudolf császár unokahúga, Zsigmond menyasszonya
EGY UDVARHÖLGY
HÁROM PRIBÉK
ÖREG SZÉKELY
EGY KÜLDÖNC
Urak, apródok, szolgák, darabontok, hóhérok, halálraítéltek, papok, komédiások, szellemek

Történet Erdélyben és környékén, 1594 körül

ELSŐ RÉSZ

Első szín

Gyulafehérvár, a fejedelmi palota

GÁLFFI (jön) A világ hajójában lent ülünk,
hallgatjuk a főt zúgó habokat:
nagy szélvésznek dúlnak fejünk fölött.
Az idők alkonyán lett születésünk,

és éjszakába hajlik életünk.
Nincs arany idő, nincs ezüst idő,
de még a réz idő is elkopott,
ránk már avas idő súlyosodik,
melyről az Irás azt jövendöli,
hogy a vasból való Birodalom
összeront mindeneket, és amit nem
tud megemészteni vasfogával, azt
vaslábaival tapodja szét.
És az idő, minél messzebb van az
épségtől, annál inkább megveszett,
s annál inkább megvesztett minket is:
belőlünk lesz a világ sepreje.
-- Mint kisgyermek láttam a változást,
mikor kifordult alólunk a föld,
mikor a szultán, ez a fenevad, akit
kényszerűségből tisztelünk, mert
jóindulatától függ a sorsunk, az
országból a szívet kiharapta!
Magyarországon a rend odalett:
kicsinyek s nagyok összezavarodtak.
Este aki házában lefeküdt,
reggelre magas hegyek tetején,
sűrű erdőkön találta magát;
markunkban hordoztuk lelkünket is.
-- Most béke van, bőség és nyugalom.
Erdély kicsiny; de sértetlen maradt. Kis
tartomány, de mégis a miénk. Nem
erős, de legalább lakható - félek, hogy
nem sokáig lesz ez így! Mert
elmergesedett a pártviszály a két fiatal
Báthory között;
Zsigmond és Boldizsár - de nem is ők,
hanem fölzigzattott párthíveik
már olyan hevesen gyűlölik egymást,
hogy készek egymás vérére ontani. Ez
fejedelem, az főkapitány,
ezé a trón, azé a hadsereg:
két éles kard furakszik egy hüvelyben!
Csitulj, öreg szív! Szűnj, aggodalom!
Nekem már elmúltak a napjaim,
jöllaktam az élet ízeivel,
s nem kell megérem a baljós jövőt.
-- Jól ismerem Zsigmondot. En neveltem,
és én segítettem a hatalomra... meg a többi
tanácsurak, mivel atyja, Kristóf sokszor volt
jőtevőnk. Hűség és hála sok romlást fiai:
minden szabadság a következő nemzedék
végzetes bilincse lesz!
Kisdédnek idétlen és vézna volt.
Nem győztek néki dajkát tartani;
mindegyiknek elmaradta csecset,
mivel hamar kibújtak fogai.
Azt is híresztelték az asszonyok, hogy
fűrészteskor hallá változik, és azt
jósolták e rémhír nyomán, hogy
változó, kóbor természetű lesz, hogy
maga körül iszapot kavart, hogy hideg
lesz a vére, mint a jég,
s ha megfogják, minden kézből kicsúszik. -
Én felügyeltem rá, hogyan tanul. Nem volt
szorgos, de mindig túl okos. Nem
tudhattam, hogy hányadán vagyunk, s míg
elrévedt messzi fantáziákban, színlelt
bárgyúságot öltött az arca; majd zavarba
hozó kérdéseket zúdított rám, s közben
kikacagott. Könnyezett, mikor Didórol
beszéltem; Leander bús regéje hallatán
zokogott, földre vetette magát,

s fertály órával később lent a kertben a kezébe adott galambfiak nyakát elszakasztotta mosolyogva. Ha bekötött szemű gonosztevőt kísért a nép, ő oly kíváncsian ugrándozott a vesztőhely körül, a hulló fej láttán úgy tapsikolt, mintha komédiások játszanának.

– Néha makacsul vissza-visszatér egy ijesztő gondolat, amelyet
– jól tudom - elgondolnak mások is. Tán jobb lett volna, ha István király, míg Lengyelországban uralkodott, nem a gyermek Zsigmondot jelöli fejedelemnek, hanem Boldizsárt, a nagyobb vérű unokafivért. S még jobb lett volna nem Báthory-verből választanunk pápista fejedelmet; és legjobb lenne a respublika, bölcs férfiak szabad szövetekezése! - De mit beszélek?! Ez már lázadás! Ily eszméknek a hűség ellenáll! Távozz, ijesztő, hűtlen gondolat, a felhatalmazást nem erre kaptam!

ZSIGMOND (elő/ép)
Hát mire kaptad?

GÁLFFI Itt voltál, uram?
ZSIGMOND Itt voltál, Gálffi? Mit keresel itt?
GÁLFFI Gondolkodtam...
ZSIGMOND Gondolkodj hangosabban!

Máskor, ha idejössz a palotába, harsogjanak a gondolataid!
No, mondd már: mi szél hozott?

GÁLFFI Viharos.
ZSIGMOND Ezek szerint összegyűltek titokban a fejedelmi tanács tagjai.

GÁLFFI Nagyságos úr -
ZSIGMOND Tágas porond az elme: legázolt fővenyén kvadrigaként száguldanak versengő képzetek. No hát, mit üzennek a nagyurak egyetlenegy szolgájuknak, nekünk? Kérlek, nagyságos úr, add szavadat: amit elmondok, maradjon titok.

GÁLFFI Adom. Tessék, itt a szó. Nesze, fogd meg!
ZSIGMOND Aggódunk, uram, biztonsgodéért, és aggaszt bennünket a haza sorsa. Az ellenség nem kintről közelit: Rudolf császár s Murád szultán között régóta béke van.

ZSIGMOND De nem sokáig.
GÁLFFI Úgy vettük észre, hogy unokabátyád, Boldizsár annyira verseng veled, oly makacsul próbál téged lefőzni -

ZSIGMOND Lefőzni? Hát mi vagyok én? Szakács?
GÁLFFI - hogy az már-már felfordulást okoz! Mert sokan akadnak a nép körében, akiknek Boldizsár -

ZSIGMOND Mesebeszéd,
GÁLFFI a nyűgös gyermek ettől alszik el. Hát mit tagadjam, furcsa egy mese: nekem lidérces álmokat sugall! Uram: vannak túlbuzgó híveid, kiket jó volna féken tartanod, mert oly rettentően... erélyesek, hogy már féltő az utcára kilépnünk.

ZSIGMOND Te azonban, holott nem vagy erélyes, mégis az utcáról jössz. Csak ezért? Mert néha van egy kis csetepaté, hol behorpadnak a lágyabb fejek? Ebcsonst beforr! Vagy mert a rokonunk fényesebb udvart tart a kelleténél? Vagy mert a kísérete népesebb?

GÁLFFI Többről van szó.
ZSIGMOND A táncosnőkre gondolsz, kiket az udvarból a jó rokon -? Ártatlan örömet nem irigyeljük! Óvatos Gálffi, csekélységekért fáradtál ide! Nézd, az ég borult! Bőrig ázol, amikor visszamegy!

GÁLFFI Es Jósika István, kit Boldizsár a szemed láttára arcul csapott?
ZSIGMOND Megtiltom, hogy erről beszéljete!
GÁLFFI Te föluggrottál, és haragra gyúlván

rögtön otthagytad a lovagi tornát. Képes vagy egy hitvány szolga miatt nyilvános kedvetlenséget mutatni!

Erről tanácskoztok, ti férfiak? Es erről üzenni vagytok merészek? Mit tudtok arról, hogy mi a barátság!? Jósika nem ragyogó származású, de talentuma annál ragyogóbb; családja nem nyúlik messzire, de ő - ha mondom! - sokra fogja vinni. Nem gazdag, mégis nagy vagyona van: az, hogy a fejedelem kedveli, mitől - ha mondom! - gazdagodni fog! Es akkor Boldizsár, mert hájta gögje - hisz fennhéjázók a Báthoryak! -, és azért, mert szeretem Jósikát, ki méltó rá, hogy barátom legyen, a főrendek előtt arcul üti, suhanc parasztnak szidva! A gazember! Es mi, holott fejedelem vagyunk, még csak nem is büntethetjük ezért! Te meg jössz a titkos tanácskozásról, ahol nyilván az a határozat, hogy távoztassuk el a nyugalom végett az udvarunkból Jósikát! Elkergessem legjobb barátomat, mert szenvedett, és igaztalanul! Tetézzem a bántalmat büntetéssel, mert így kívánják rideg érdekek! Ezt akarjátok, nem?

Nem ezt akarjuk.
Hát akkor?
Hogy haljon meg Boldizsár.

Ismételd meg!
Jól hallottad, uram, Boldizsárnak el kell pusztulnia, mert másképp nem állhat helyre a rend. Választanunk kell kettőtök között, és mi hűségesen melletted állunk: te vagy a törvényes uralkodó. A lég feszült. Már csak egy szikra kell, és kirobban a polgárháború.

ZSIGMOND Fogassam perbe? Hogy képzelitek? Hisz nincsen bizonyíték ellene, sőt a vádpontok is homályosak! Nekünk a törvény a legfontosabb. Ennél csak egy a fontosabb: hazánk. Ha nemsokára kezdetét veszi az országgyűlés: akkor láthatod, milyen tervet forral atyádfia. Több vármegyében mustrát tartatott, és a hadakat nem osztatta szét; hallottuk, hogy ötezer katonával készül a rendek előtt megjelenni.

ZSIGMOND Várj egy kicsit. Még szédül a fejem. Még nem emésztettem meg szavadat.

GÁLFFI Tudd, mitévő légy: ha seregek élén jön az országgyűlésre Boldizsár, akkor azonnal cselekedni kell.

ZSIGMOND Igy döntöttünk az ország érdekében. Egyhangúan döntött így a tanács, vagy akadt, aki ellenére szólt?

GÁLFFI A határozat kész, a voks közös.
ZSIGMOND Kovacsóczy Farkas, a becsület ősz bajnoka? - Vagy a bölcs Kendi Sándor?

GÁLFFI Ő hozta elő a javaslatot, mit még csiráztatott a többi szív. Finom csirák! Sárkányfogvetemény! Címerembe foglallak titeket! Egyenes lelkű, törvénytisztelő, méltóságos erdélyi főurak: orgyilkost kívántok fejedelemnek? Legyek titkos vérbíra és pribék, lábbal tiporjak törvényt és jogot, csak mert összezördültem rokonommal? Hát mit képzeltek rólam? Ki vagyok? Miféle szörnyetegnek hisztek engem? Ontsak vért? Ártatlan, rokon vért? Gálffi János, egykori gyámolóm, erre neveltél annak idején? Te, aki oly iszonyodva beszéltél minden bűnről, te mégis bünt akarsz? Kárhoztattad a gyilkos Romulust: most azt kívánád, hogy Káin legyek?

GÁLFFI	Uram -	SÁRA	Pofád mért van bekötve?	
ZSIGMOND	Elfordulsz?	ZSIGMOND	Foga fáj.	
GÁLFFI	Por ment a szemembe.	SÁRA	Ugyan mire?	
ZSIGMOND	Tiszteltelek halott apám helyett: hisz kihulltak az ő vonásai a terhettől súlyos gyermeki szívből. Te bölcös vagy, valódi Seneca vagy - mégsem engedem, hogy Nérót nevelj! Es ha megölném Boldizsárt -- elég lesz? Akad még rajta kívül Báthory! Ott van András, a püspök Warmiában: bár szelíd embernek mondják, a gazzett jogos bosszulóvá növesztené! - Mikor a pártviszályok elfajulnak, mindig a csöcselék lesz hangadó, és az ő aljasságuk lesz a mérték. Mint óráskigóyók Nyugat-Indiában, kik benyálazzák áldozatukat, hogy könnyebben lecsússzék torkukon: úgy borítják el szíveinket is a nemtelen, kopár indulatok, s a gyűlöletben lesz egyforma fajzat jó és gonosz, ravasz és ostoba, amíg a romlás el nem nyeli mindet!	ZSIGMOND	Megvallom -	Kitalálom!
APRÓD (jön)	Uram, kint egy csausz várakozik. Szinán pasától hozott levelet.	GÁLFFI	Figyelj, Gálffi!	
ZSIGMOND	Hadd várjon. Úgyis ömlik az eső, legalább nagyra nő.	ZSIGMOND	A csausz -	
GÁLFFI	Ne várakoztasd, mert megharagszik Szinán, aki Erdélyt -	GÁLFFI	Uram, a levél -	
ZSIGMOND	S ha megharagszik? - Mi az? Mit akarsz még?	ZSIGMOND	Egy fontos levél az idő múltával még fontosabb lesz. -	
APRÓD	Egy hölgy is jött.	SÁRA	Férfjhez akarsz menni. - Kérem a pénzt!	
ZSIGMOND	Csinos?	ZSIGMOND	Igen, de -	
APRÓD	Akár a szőlő, mikor még fürtje nincs, de van virága.	SÁRA	Tudjuk. Apád nem akarja.	
ZSIGMOND	Akkor máris jöhet. (Apród el) Gálffi, maradj! Szép hölgygel négy szemközt lenni veszélyes. - Tudom én, hogy mit akarsz mondani: hogy államérdek! Es hogy jól vigyázzak! Csakhogy, uraim, későn szólhatok: háromszázötven testőrünk van itt, és néhány nagyszájú verekedő, kik addig bátrak, míg ők az erősek! Ha jön az ötezer főnyi sereg, s a hatalomra szomjas Boldizsár körülveszi a várost - no, mi lesz? Tudod, mi lesz? Az lesz, hogy én lemondok, a város kapuit kinyitatom, és Boldizsárnak átadom a trónt. Végre utazhatnak Itáliába, mit eddig meggátolt saját hatalmam! Ilyet nem tehetsz!	ZSIGMOND	Apád nem akarja. Sőt nem is tud róla, mivel te bölcsen, előre látva tiltó válaszát, függönnyt vontál ifjú szíved elé, s hogy nincs már visszaút - vagy tévedek? -, hozzánk jössz, pártfogásért esdeni. Meg is kapod: pártoljuk a szerelmet, fia tárgya néhánykor méltatlan is. De mért vagy magad? Hol a vőlegény? Emelt fővel miért nem áll előnk?	
GÁLFFI	Márpedig teszem.	SÁRA	Azért... mert ő Báthory Boldizsár.	
ZSIGMOND	Ez a válaszom. És még valami. Örülök, ha jótanácsot kapok., de csak amikor kíváncsi vagyok rá, s hogy milyen ügyben, azt én döntöm el!	ZSIGMOND	Ejha! Gálffi, visszakapod a pénzt! Báthory Boldizsár és Kendi Sára: csinos meglepetés - főleg apádnak, aki -	
APRÓD (visszajön)	Íme, a hölgy. Belép Kendi Sára, mögötte bekötött arcú, görnyedt ember	GÁLFFI	Uram! Titoktartást fogadtál!	
SÁRA	Esdve hullok elé!	ZSIGMOND	Igaz is: ne tőlünk várj pártfogást; Gálffi megadja néked Boldizsárt, Boldizsárnak pedig az életét -	
ZSIGMOND	Tényleg csinos. Ki vagy te, szép leány? Ha leány vagy. Mert nem látom a pártát.	GÁLFFI	0, jaj!	
SÁRA	Én -	ZSIGMOND	Légy az ifjú párhoz kegyes! Boldizsárnak rosszakarója vagy: éppen ezért, hogy hozzád fordulok. Mint a gyermek, ha anyja megfenyíti, anyjához búvik az ütleget elől, úgy folyamodom a fejedelemhez. Ne légy kegyes, csak tudj felejtani: ő kibékülne veled szívesen, ha nem gyűlölnéd őt. Nem gyűlölöm. Némely dolgok miatt neheztelek rá, miket előtted elhallgatni jobb, ám ettől nem válik vízzé a vér. Még ha trónunkra törne, akkor is csak megfékeznenék, de bosszút nem állnánk. Nem tör a trónodra!	
ZSIGMOND	Csőnd! Ne szólj: magamtól kitalálom. Ruhádról ítélve főrend leánya, ki mégis udvarunktól távol él, nehogy megrontsák itteni szokások vagy olasz csepűragók. Igazam van? Ha távol élsz is, messze mégsem élsz: apádnak közel fekszik birtoka, honnan titokban idelovagoltál. Szűkül a kör; most lássuk arcodat. Ismerős vonások, már láttam őket, csak élesebb és durvább kinyomatban. Szép hűgom... Kendi Sándor lánya vagy.	SÁRA	Hiszünk neked; kérdés, hogy az urak is hisznek-e. Mert éppen apád és a többi főrend, kik valóban gyűlölik Boldizsárt! Ok szítják a viszályt kettőnk között, hogy zavarosban halászhasanak! Nézd e vén embert - ugye Gálffi János! -, ő is a tanácsurak egyike: éppen az imént próbált rábeszélni, tudod-e, mire?	
SÁRA	Nagyságod félelmetesen okos! Csak várj a félelemmel, majd az is lesz - Es ez a szolgálta?	ZSIGMOND	Nem tudhatja meg! Arra, hogy Boldizsárt -	
PÚPOS (dűnnyögve)	Az vagyok, uram. Az vagy?! Megtoldalak egy G betűvel! Mint látom, úgyis toldásra szorulsz.	GÁLFFI	Kérlek, ne folytasd!	
ZSIGMOND		ZSIGMOND	Azt feleltem: soha!	
		GÁLFFI	Nagyságos úr, hisz azt ígérted, hogy hallgatni fogsz! Mért kiabálsz? Hiszen mi hallgatunk! Mindenki hallgat, csak te kiabálsz! De fogsz még hallgatásba burkolózni. Hát te ki vagy?	
		ZSIGMOND	Már mondtam: az vagyok, aki oly kevésbé tör ellened, ahogy te sem akarsz engem megölni, fejedelem öcsém!	
		ZSIGMOND	Megint becsaptál; de ha máskor is így és ennyire csapsz be, mint most, úgy szert a béke köztünk.	

- Még rám mondják, hogy színlelő vagyok, pedig te nálam sokkal ügyesebb vagy! En arcomat nem tudnám eltakarni. - Házassági terved - ha csakugyan ilyen terv - tetszésemet elnyeri, akárcsak ifjú, szép menyasszonyod, kit - kérlek! - csókolj meg helyettem is.

GÁLFFI *(térdre hull)*
Uram, irgalmazz!

BOLDIZSÁR
ZSIGMOND
Kotródj, nyomorult!
Nem úgy, bátyám. Én Gálffit kedvelem, és fejedelmi védelmem alatt áll. - Térj haza, Gálffi, derék öregúr: a hajad szála sem görbül, ne félj.
Ha most elázol, később megmelegszel.
GÁLFFI
Ennyit ér az adott szó? „Nesze, fogd meg!” Szörnyű, hogy Gálffi János én vagyok! Az utolsó koldussal is cserélnék, ha megengedne ily cserét az Isten! *(Kimegy)*
ZSIGMOND
Aztán mondd, húgom: ugye visszatérsz a katolikus egyház kebelébe? Vagy ő legyen a kedvedért eretnek?
Térj át, lányom. Hogy hívnak? Sára vagy? Ez lesz apádnak szép meglepetés: egy ellenség és egy hitehagyott!

BOLDIZSÁR
Lépj át e kicsinységen, szép öcsém, én úgyis epikúreus vagyok. Valami fontosabbat mondanék: egy Moldovából jött levél szerint Girej kán Erdélyhez gyülekezik. Rögtön szóltattam a hadakat: fegyverben áll háromezer lovas.
ZSIGMOND
Nem ötezer?!
BOLDIZSÁR
Közben fölszaporodtak.
ZSIGMOND
És idehoztad őket megmutatni?!
BOLDIZSÁR
Nem akarván, hogy rosszra magyarázd, a Maros mellől visszaküldtem őket. Kíséretem egyetlen főből áll, de ötezet lovasnál többet ér.
ZSIGMOND
Már bizom benned. Menjünk, jó rokon.
Ha nem csalódom, itt van Ibrahim csausz, ki sürgős és fontos hírt hozhatott.
BOLDIZSÁR
Jut eszembe: annak a fiatal szekretáriusnak, kit megütöttem - tudod, aki a kancellárián Kovacsóczy, majdani sógorom, kihez másfelől már... közel jutottam; szóval az ifjúnak, ki Kovacsóczy oldalán írkal és tollat hegyez, egy aranyserleget juttattam el fájdalomdíj és békejel gyanánt, s hogy ne hívjon ki viadalra többé.
ZSIGMOND
Jól tetted ezt is. Most figyelj ide: ismerem bosszúvágyó véredet. - Szép Kendi Sára, kérlek, menj előre! - Hé, fiú!

APRÓD *(jön)*
ZSIGMOND
Mit tegyek?
Vezesd a hölgyet, ki virágozik, de mégis fűrtje van, a nagyterembe. Majd pedig szaladj s hívd ide Kendi Sándort. Mondd neki, hogy lányát kéri méltó vőlegény, s hogy megbékélhet egy haragosával.
SÁRA
Az Apród kikíséri
Jaj, hogy örülök!

ZSIGMOND
Szóval ismerem a véredet: bennem is az lakik. Amit most érzek, csakugyan rokon-szenv. Hogy Gálffit elfogasd: megengedem, hisz áldozatokat kíván a béke. De nem fogom hagyni, hogy megölessed! Ijessz reá, majd engedd szabadon: holta napjáig hálás lesz neked. Azt is megengedem, hogy fogva tartsd, csak ne sokáig és ne szigorúan, és találj rá törvényes ürügyet! Ám hogy kivégeztesd, azt nem hagyom! Ítéltessd halálra: megteheted - én úgyis kegyelmet adok neki. - No, jól van, bátyám, elég a beszédből: ereddj Sárához, légy boldog velem!

BOLDIZSÁR
Te is tudod, hogy a Báthoryak vagy izzanak sivár, hideg tüzekben, vagy a sóvárgástól és a csömörtől fuldoklanak, de sosem boldogok.
ZSIGMOND
Ez most a tűz?
BOLDIZSÁR
Ez most, öcsém, a tűz. *(Kimegy)*
ZSIGMOND *(egyedül)*
Félek Boldizsártól. Nemcsak szilaj, nemcsak erőszakos, nemcsak ravasz, de mindenben hasonlít rám. - Vagy én?! Mintha az ő silány torzképe volnék! Ő az igazi, én csak másolat, mely rátamad saját eredetére! - S ha végeznék vele? Miért ne tenném? Nincs bennem szeretet, sem szájalom. De Boldizsár még egyelőre kell: kösse magához Kendit és a többi házasság szentelt szálaival; bünei másfelé ágaznak el, mint amazoknak ormótlan hibái - egyik a másikat fogja kivájni! *(El)*

Második szín

A palota más része. Jön Carillo és Jósika

CARILLO
Beszélj: mi történt, amíg odavoltam Prágában? Vannak-e jó híreid?
JÓSIKA
Legjobb hírem - most hallottam Jacomo csillagásztól -, hogy gömbölyű a Föld, s mint a tüzes bujdosó csillagok, úgy nyargalászik csapott karikáján a Nap körül, végtelen semmiben; és éjszakánként, ha nem fúj a szél, hallatsz, amint végigrobogunk a semmiség szféráin, és a Gömb süvölt, mert száguldástól izgatott.
CARILLO
Te fiatal vagy, könnyen lelkesülsz, és gyorsan kapsz az újdonságokon. En, tapasztaltabb lévén, úgy hiszem, nem jó e hír. Nem jó, hogy a világ vég nélküli, s mi benne kicsinyek, hogy egy nyomorú porszem a lakásunk, melyet eszelősen pörget a szél egy kietlen, távoli tűz körül.
Mert mi, akik milliószámra nyüzsgünk e paránytól parányibb sárfikarcon, mi, teremtmények mit remélhetünk: mennyi figyelmet fordít ránk az Isten? Es ha figyel - hisz éles a szeme, lát hajszálát és lát verébfiat -, mi nem tévesztjük szem elől magunkat?
JÓSIKA
Atyám, bölcsen beszélsz. Zavarba hoztál.
CARILLO
En, fiam, tudok más híreket is, miket nekem Prágában nem az égbolt, hanem a föld fürkészei beszéltek. De bízhatok-e benned?
JÓSIKA
Én, atyám, Zsigmondért élek és, ha kell, halok.
CARILLO
Ő bízik bennem.
JÓ, hát bizom én is.
Először is, kitört a háború, mint várható volt. Hitszegő Murád - Hasszán pasa halála ürügyével - megtámadta Kelet-Szlavóniát. Sziszek még ellenáll, a többi vár most esik el, ezekben a napokban; majd indul tovább a török sereg föl a Dunántúlon Komáromig vagy tán Győrig, vagy éppen Pozsonyig -
JÓSIKA
Az nem lehet! A vitézek - a császár -, a jó Isten ezt nem engedheti!
CARILLO
Minden lehet. Ha lehet, hogy a Föld egy porszem, amely az űrben kering, úgy az is lehet, hogy a törökök egy hónap múlva Bécszet ostromolják.
JÓSIKA
Szörnyűség!
CARILLO
Szörnyűség, de távoli.
Lesznek közeli szörnyűségek is. Kimondjam-e, hogy mire gondolok?
JÓSIKA
Erdély nem keveredhet háborúba!
CARILLO
Nem a jövőendő államférfi szólt most. Úgy beszéltél, mint szerény származású

	<p>hivatalnok a kancellárián. A háborúban, fiam, nincs középút: ha két nagyhatalom hadat visel, a szomszédos kis országnak vagy egyik, vagy másik félhez csatlakozni kell. Ha nem foglalsz állást a küzdelemben, mindig a győztes markában szorulsz - a vesztesek nem titkolt öröme. Ha Erdélynek színt kell vallania, vajon kinek az oldalára áll? Atyám, tudod -</p>				
JÓSIKA CARILLO	<p>Ne válaszolj, fiam. Ismerjük a kancellár véleményét; te csak azt visszhangzod, mit ő beszél.</p>				
JÓSIKA (magában)	<p>Látom, hogy mit akar: uszítani. De nálam célt ilyen szókkal nem érhet.</p>				
CARILLO	<p>Okosan tennéd, ha eldöntenéd, kinek szolgálsz: vagy a fejedelemlnek, vagy a kancellárnak. Irva vagyon: két úr szolgálja senki sem lehet. - Vannak aztán egyéb híreim is, bizalmasabbak az előbbinél. Lehet, hogy nemsokára visszatérünk.</p>		CARILLO		
JÓSIKA CARILLO	<p>Kik térnek vissza? Fiam, te ne tudnád, hogya öt éve minket elűztek innen? Erdélybe azóta sem jöhetünk!</p>				
JÓSIKA CARILLO	<p>Nem lehet igaz! Hogy te - hogy te is - Már másodszer mondod, hogy nem lehet, pedig lehet -</p>		JÓSIKA CARILLO		
JÓSIKA CARILLO	<p>Hogya jezsuita vagy?! A fejedelem gyóntatójaként megtérnek, bár nem vagyok népszerű; de ha a söpredék gyanítaná, hogya nem vagyok egyszerű gyóntatópap, hanem -</p>				
JÓSIKA CARILLO	<p>Hallgass! - a Jézus Társaság</p>				
JÓSIKA	<p>osztrák-magyar tartományfőnöke - De miért osztod meg velem e titkot? Hiszen ez bűn</p>				
CARILLO	<p>Bízom benned, fiam; te jó katolikus vagy, tudhatod.</p>				
JÓSIKA	<p>Katolikus vagyok, az már igaz, de tisztetem a törvényt, mely kimondja -</p>		JÓSIKA		
CARILLO	<p>E törvényt erőszak csikarta ki, és erőszak teszi majd semmivé.</p>				
JÓSIKA CARILLO	<p>Zsigmond - - mindig a mi pártunkon állt; és a tervet, mely Prágában fogant, lelki fiam hamarabb tudta, mint én.</p>				
JÓSIKA CARILLO	<p>Ebből baj lesz! Baj lesz, de nem neked.</p>				
JÓSIKA CARILLO	<p>Baj lesz gazdádnak, Kovacsóczynek; neked nem baj, mert a helyébe lépsz. Baj lesz Kendinek, aki most öt éve követelte, minket üzzenek el; neked nem baj, mert jut is, marad is. Baj lesz talán Báthory Boldizsárnak, ki szeret arcul ütni másokat; majd őt a végzet úgy arcul üti, oly nagyon, hogy kiugrik a szemel! Nem úgy, atyám!</p>				
JÓSIKA CARILLO	<p>Baj lesz, de nem neked! Baj lesz a lutheránus, kálvinista és ariánus mételyhirdetőknek, kik az Egyház nagy üvegablakát, mely sok színben, sértetlen tündökölt, szilánkokra zúzták, lábbal tiporják!</p>		PETRASKO		
JÓSIKA (magában)	<p>Amit mondott, ha részben is, igaz. Ki vagyok én? Mért védjem azt a törvényt, mely egyházunkat károsítja meg? S kik szerzették e törvényt? Nem azok, kikhez hasonló sohasem leszek, mert úgysem fogadnak maguk közé? Hiába vagyok náluk okosabb, hiába rátermettség és vagyon, melyet még ezután fogok szerezni: úgyis jöttment leszek halálomig! Egy új ember! - de nem úgy, mint az Irás beszél az új emberről, hanem úgy, mint akit megvetnek a régiek!</p>		RAVASZDI MIHÁLY		
					<p>Itt ez a kéz - egy új ember keze! Az arc - egy új és gyűlöletes arc! Borítsák sebhelyek vagy gond redői: akkor is új, akkor is nemtelen! De szívesen, de könnyen elfeledném szüleimet és testvéreimet! Mért nincs fényes nevük? S ha nincs, miért engedték, hogy náluk különb legyek? Bezzeg fiam, ki még csak gógicsél, ő másképp gondol az apjára majd! S ha századok múltán az ivadékok rám révednek majd, igazolni fogják jó és rossz tetteimet egyaránt, mert én emelkedtem ki a homályból, s kétes fényem bennük tisztulni fog. De már úgy látom, ehhez másokat, sokakat kell, hogy homályba taszítsak; és ha minden tölgy kidől a viharban, magasnak látszik a vadkörtefa! - (Fennhangon) Mit értél el Prágában? Azt meséld, mit mond Rudolf! Az udvar mit üzen? A császárhoz igen nehéz bejutni. Titkolt búskomorság ássa alá kedélyének pompás épületét, mely sajnos nemsokára összedől. Naphosszat ül, csak ül, maga elé néz, vörös szakállát beszövi a pók. Néha föláll. Ez kisebb örömnöpp. Terjed a hír Prágától Madridig: „Fölállt a császár!” Titkos folyosókon, imbolygó fáklyafény mellett botorkál második Rudolf, a világ ura! A lényegről beszélj! Arról beszéllek. Zsigmond jőszándékú, de fiatal. Túl nagylelkű. és kissé habozó, s az urak szembefordulnak vele, ha nem úgy táncol, ahogy ők füttyülnék. Segíteni kell, bátorítani! Azon kell gondolkodnod, hogy ki az, ki Zsigmondot valóban szereti. Mondom, valóban: jobban, mint a házat, a paripáját és birtokait. Ki az, ki Zsigmondot követni kész jóban és rosszban, tűzön-vízen át? Ezen gondolkodj! Kezdem érteni, kikről beszélés. Közéjük tartozom.</p>
					<p>Jön Kornis Gáspárral és Ravaszdi Györggyel Mihály krajovai bán és fia, Petrasko</p>
			KORNIS		<p>Erre jöjj, uram. Itt pihenj, ha tetszik. A fejedelem hírvívót fogad; utána, mint mondotta. szívesen lát. Addig meséld el, miképp menekültél: ilyet még nem hallottak az urak! Rövid lesz a mese. Kicsiny fiamnak ilyen regéből három is kevés. - Már majdnem sikerült Sándort megölnöm, a vérszopót, már minden készen állt; ekkor az égen feltűnt egy vörös csík, mely épp a házam felé mutatott, és üldözött egy ölyvet egy galamb: rögtön tudtam, hogy ez rosszat jelent. Aznap elfogtak és vérpadra vittek. Szegény apám! De mondd, az hogy lehet, hogy meghaltál, mégis mozogsz, beszélés? Hány életed van? Es hol tartod őket? Itt egy alma, te fiú. Nagyra nőj, s legyél olyan szerencsés, mint apád! Visznek a vérpad felé. Ott a hóhér. Olyan részeg, hogy nem tud állni sem. Kezébe veszi pallossát - elejti. Megint fölemeli - megint elejti. Harmadszor - elterül, pallossal együtt. Sándor, akit szívből gyűlöl a nép - úgy gyűlölök, ahogy engem szeretnek -, felordít: „Hozzatok egy másikat!” Mármint hóhért. Körbejárnak a szolgák: sehol sem találnak jelentkezőt! Csak egy hóhéruunk volt, az is kidőlt! - vagy apósom itatta le a többit.</p>

Fekszem a tőkén, zsibbad a nyakam;
szinte már kívánom, hogy sújtsanak rám.
Mint harctéren fetregő sebesült, ki várja,
mint húsába metsz a borbély, mert az
jelenti a szabadulást,
úgy várom haláloamat, és a bátyám nem
tudja, hogy egy szívvel várjuk ezt.
Sándor így szól: „Harminc garast adok
annak, aki lefejezi Mihályt!”
Harminc ezüstgarast! Egész vagyont!
Es egy ember sem volt a sokaságban,
ki vállalkozott volna! Zokogott mind!
„Jó - mondja Sándor -, várunk holnapig!”
Azóta is vár, hogyha meg nem unta.

PETRASKO Apám! Ugye Sándor bátyád gonosz,
te pedig jó vagy?

RAVASZDI Ugy van, kisfiam:
apád jó ember, szövetségesünk.
Akit kedvelünk, ő is szereti,
s akit nem kedvelünk, arra haragszik.

PETRASKO Így hát jók vagytok ti magatok is?
KORNIS Persze hogy jók vagyunk, édes fiam.
Látod, szegény apádat üldözik, és mi
menedéket adunk neki. Nemcsak
befogadjuk, segítjük is; ha Isten adja,
hamar hazatér, s a rossz fivér,
Sándor székébe ül.

PETRASKO Ne hagyjátok! Akkor ő is gonosz lesz!
MIHÁLY Hallgass, buta kölyök!
CARILLO Okos fiú vagy,
de ne félj: apád jó ember marad,
a bácsik nem hagyják, hogy rossz legyen.

Dulakodás, láрма. Darabontok bevonszolják Ibrahim csauszt

IBRAHIM Ezt megbánjátok még, gyaurlakok!
KAPITÁNY Gyorsan, tovább! Az udvarra, vigyék!
KORNIS Mi történik itt, kapitány uram?
KAPITÁNY Ez a török egy levelet hozott,
s úgy feldühödött a nagyságos úr,
hogy azt mondta: vigyük el ezt az embert, s
tépjük szét a papírt: egyik felét az ő
kopasz fején égessük el, másik felét meg
a szájába tömjük, hogy megeméssze, mire
visszamegy.

JÓSIKA Követekkel így banni nem szokás!
KAPITÁNY Szokás vagy nem szokás: ez a parancs!
No, gyerünk!

KORNIS Várjál, fiam, ne siess!
Mi van a levélben?

KAPITÁNY Azt nem tudom.
IBRAHIM De én tudom, s jaj nektek, ha ti nem!
RAVASZDI Nem illendő, hogy egy országos ügy
rejtve maradjon az ország előtt!

KORNIS Fiam, felelj: megtiltotta-e Zsigmond,
hogy elolvassuk ezt a levelet,
mielőtt végrehajtod a parancsot?

KAPITÁNY Nem tiltotta meg.
KORNIS Akkor add ide!

(*Olvas*) „Zsigmond erdélyi vajdának, az én engedelmes fiának
üdvözlémet küldöm. Tudd meg, te Zsigmond, hogy a bécsi király,
aki Prágában lakik, felborította velünk a jó békességet, minekutána
Hasszán pasát, kinek vitésége messze földön híres, továbbá ki
jámbor szándékkal vonult Horvátország földjére, kapitányaival
megölette. Miért is a fényes arcú szultán kegyelmesen úgy határo-
zott, hogy büntető vasvesszejével végigsújt a bécsi király birodal-
mán, és őt minden fészkeiből örök időkre kikergeti. Néked pedig a
szultán hatalmas nevében azt parancsolom, te Zsigmond, hogy
hozzánk csatlakozni ne késlekedj. Esne csak pénzt adj, ne csak
ágyúkat küldj, de tizenötezer lovassal te magad is jelenj meg a
színiem előtt Szolnoknál, hogy onnét az én parancsaimnak
engedelmeskedj. Es ne merészelj késlekedni vagy kibúvókat koholni,
mert Isten és az ő prófétája tudja, hogy igazat beszélnek: van elég
seregem, hogy el-menjek vendégségbe hozzád, és ha én téged
meglátogatlak, úgy országodban kő kövön nem marad!”
Van tovább is!

RAVASZDI Ez még mind nem elég?
KORNIS (*Olvas*) „És hogy addig is el ne bízd magad, megparancsolom,
hogy Váradot és környékét, honnét az elvetemült Bocskai István ka-
tonái sok búsulást hoznak a temesvári pasára, még e hónap végéig
átadd a főt mondott pasának. Es a nagybecskerei rác haramiákat,
kik legderékabb vitészeinket március kalendáján orvul felmészárol-
ták, azonnal kigyomláld az élők sorából!”
Nohát, urak, szigorú kis levél;
nem állítom, hogy keveset kíván!

JÓSIKA Borzalom!
RAVASZDI Ökölbe szorul a kéz!
KORNIS Várjatok, van tovább is! *Olvasom:*
„Továbbá megparancsolom, hogy a Havasalföldéből hozzád mene-
kült Mihályt, az áruló krajovai bánt, ki nemcsak hívünknek, Sándor
vajdának, hanem a fényes Portának is nyilvánvaló ellensége, rögtön
küldd el hozzád, hogy elnyerje méltó büntetését. Es ne merészed
azt mondani, hogy nincs nálad, mert jól tudjuk, hogy országodban és
hatalmadban van; és ha nem vezetted elő kézen fogva, majd én a ha-
jánál fogva kivonszolom!”

RAVASZDI No, Mihály uram, spitzen volt a dolgod -
és nemet mondott a fejedelem,
ki többre tartja a vendégjogot
pimasz küldöncök rongy menlevélénél!

KORNIS (*Olvas*) „Melyhez kívánok neked jó egészséget és jó sze-
rencsét, szerető apád és parancsolód, öreg Szinán pasa.”
Apja vagy a rossebes dögevőnek!
Kapitány uram, vidd e papírost,
mely nem pirul, mint orcánkon a bőr!

SENNYEI (*berohan*) Kapitány uram! Állj meg! Ne tovább!
Ne bántásatok a jó Ibrahimot!

RAVASZDI Nocsak!
SENNYEI Zsigmond meggondolta magát!
(*Ibrahimhoz*)
Először is, arra kér, hogy feledd
hirtelen haragját: hisz fiatal még!
Hogy könnyebben feledd, itt ez az erszény.
Aztán - ha mondom, eresszétek el! -,
aztán a fejedelem üzeni,
hogy amit parancsolt Szinán pasa,
ő mindben engedelmeskedni kész -
Akkor hát illa berek, nád a kert!
- kivéve az utolsó punktumot: a
krajovai bánt nem adja ki,
mert nincs az udvarában. Ugye látod?
Látod, nincs itt.

MIHÁLY Látod, nem vagyok itt.
SENNYEI (*pénzt ad*) Kis ajándék: látod, nincs itt Mihály.
IBRAHIM Nagyon is látom, hogy nincs itt Mihály,
és látok csupa becsületes embert.

KAPITÁNY Kikisérünk, jóságos Ibrahim.
SENNYEI Holnap meglesz az írott válasz is.

Ibrahim és a darabontok el

KORNIS Ennek fele se tréfa!
JÓSIKA Váradot átadni a töröknek?
Az halál!
Mihály Szinán sem eszi oly forrón a kását!
JÓSIKA Azért vérezzünk, hogy a törökök
meghódoltassák a testvéreinket?
RAVASZDI Uram, túl sokat vagy a palotában,
és keveset a kancellárián!

KORNIS Ne légy igaztalan, Ravaszdi György!
Azt nézd, mit mond, ne azt, hogy kicsoda.
SENNYEI Ha már nekik mindenképp veszni kell,
csak vesszenek magukban, s ne velünk!
JÓSIKA Hová sülyedtünk? Szégyen és gyalázat!
Keresztények vagytok ti? Magyarok? Ha
ily gyávák és önzők az urak,
miképp gondolkodják a vaksi pórnép?
SENNYEI Melyből szerencsésen kivakaróztál!
MIHÁLY Hallgassatok rám, erdélyi urak! Az
életemet mentette meg Erdély:
ezért, amíg élek, hálás leszek.
RAVASZDI Szép szó, de sokra nem megyünk vele.
MIHÁLY Ne vegyétek erőmet kicsinybe:
Isten föl fogja vinni dolgomat,
és akkor lássatok tőlem csudát -
meglássátok, milyen hálás leszek. -
Jöjj, fiacskám, tedd le a játékodat,
hadd beszéljünk Zsigmond fejedelemmel!

Petraskóval kimegy

CARILLO Urak, hadd mondjak én is valamit.
Bár idegen vagyok, mégsem közömbös
számomra, mit hoz nektek a jövő. Sőt
egyet-mást, mondhatom, tettem is
Erdély érdekében -
SENNYEI A fejedelmet
izgattad, hogy elvegye templomunkat!

JÓSIKA
CARILLO Nem el-, de vissza -!
Hadd mondjam tovább! -
Tegyük most félre minden haragot! Hazátokat
romlás fenyegeti: vagy a pogány rongyává
züllötök, vagy rátok támad a török, s ha győz,
márpedig győzni fog - Mondjam tovább?
KORNIS Ne mondd! Ne mondd! Vakok az emberek:
nem látják, hol tapogat a halász, és hogy
miért súvölt a madarás!

Harmadik szín

*Vérpad a Maros partján. Elítéltek, darabontok, hóhérok és egy pap.
Jön Ibrahim csasz és Boldizsár*

BOLDIZSÁR Ha már az ijedségre nem akarsz inni,
legalább láss egy-két kivégzést! A
nagybecskereki rákok közül a
támadás főkolomposai
várják a megérdemelt büntetést. Ok
vágta le a helyőrséggel együtt a
temesvári pasa két fiát.
- No, hitszegő kutyák, még hány pasának
fogjátok a fiát kardéltre hányni? - Jó Ibrahim,
olyan halálnemet válassz nekik, amelyet
csak szeretnél. Fővesztés, akasztás,
máglyahalál, vízbefojtás vagy keréketörés:
bármelyikre vannak eszközeink, és ők
elszenvedik bármelyiket, hogy szemed
láttára búcsúzzanak hitvány életüktől.
Válassz, barátom!
IBRAHIM Ismerlek: hiába mesterkedel!
Tudom, hogy fejedelmi rokonod
árulásra készül, bármit beszélsz.
Ismerünk benneteket, magyarok:
mindig csaláson jár az eszetek!
Nekem kivégezhetsz ezreket is,
akkor sem lesz előttem hiteled,
s annyi tiszteletet nem érdemelsz, hogy
tapsoljak véres komédiához. (E!)

BOLDIZSÁR Meglátszik a beszédjén, hogy magyar volt.
HÓHÉR Igen, uram: temesvári gyerek,
s a töröknél nagy ember lett belőle

BOLDIZSÁR (az elítéltekhez)
Fiaim, ha Ibrahim nem akarja,
hogy meghaljatok, én sem sürgetem.
Zsigmond rendelte, hogy pusztuljatok,
én pedig rendelem, hogy éljete: hát
ehhez tartásotok magatokat. Szabadok
vagytok, hős vitézeim! Üssétek a
temesvári pasát,
és öleljétek az asszonyokat! (E!)

Negyedik szín

Kovacsóczy háza. Jön Kovacsóczy és Geszti

KOVACSÓCZY S mikor indulsz Moldvába?
GESZTI Még ma délben;
már készen áll mind az ötszáz lovas.
KOVACSÓCZY Jó szerencséd legyen, Geszti Ferenc:
hisz tudod, igazságos harcba mégy.
Áron vajda sokat hazudozott,
Zsigmondra sok rosszat mondott a Portán.
Az árulás az egyetlen olyan bűn,
melyet nem annyira büntetni kell,
inkább csírájában elfojtani.
De ötszáz lovas - félek, hogy kevés.
GESZTI Te csak ne félj, Kovacsóczy uram!
Olyan tájon élünk, ahol a sódar
vastagabbik végén szagosodik.
Áron csudára elbízta magát, mivel
hatalmas gyalogsága van - ám
javarészt erdélyi magyarok, akik a
megadott jel hallatán rögtön
átállnak a mi oldalunkra.

KOVACSÓCZY Ez már derék!
GESZTI Rázzán csatlakozik
hozzánk a lengyel-moldvai határon.
Ő lesz az új vajda: megesküdtök,

hogy szövetségesünk lesz mindhalálig. -
Most búcsúzóul, kancellár uram, hadd
figyelmeztesselek egy dologra.
Emlékezz, mit mondtál az árulásról:
nem utóbb, hanem előzetesen
kell megtorolnod - vagy, ha nem lehet,
úgy vissza kell forgatnod az időt.
Milyen árulást emlegetsz, uram?
Tudjuk, hogy vannak pártviszályok -
0, nem! Hagyjuk az országos politikát; a
házi politikára figyelj!
Azt beszélnek -

KOVACSÓCZY Nem törődöm vele.
GESZTI Te persze nem látod, hisz nem vagy otthon,
rád nehezednek az államügyek; de bezzeg

KOVACSÓCZY Hallgass!
GESZTI Hisz mindenki tudja!
KOVACSÓCZY Én is tudom. Tudom, hogy nem igaz.
GESZTI Csak figyelmeztetek.
KOVACSÓCZY Ugyan mire?
Hogy öreg vagyok és gyötör a köszvény?
Hogy feleségem szép és fiatal? Ezt
nélküled is jól tudom, Ferenc. -- Azt az
undort, amit láttam az arcán,
valahányszor este mellém feküdt, amíg
feküdt - mert megjött az esze, s két éve
már külön szobában alszik! Te nem vagy
áruló: árulkodó vagy. Es ha igaz? Neki
van igaz, a vérenek! Az érzékeinek!
Majd nem lesz igaz, ha megöregszik.
GESZTI Micsoda vén lator vagy!
KOVACSÓCZY Bölcs vagyok.
Ő, bárcsak ifjan lettem volna bölcs,
vagy bölcsen lehetnék ifjú megint!
GESZTI Ide hallgass, te bölcs! Nem veszed észre,
hogy nemcsak becsületed van veszélyben,
hanem egyszersmind a hatalmad is?
Vagy azt hiszed, az asszony szép szeméért
kerülgeti házadat Boldizsár? - En őszinte és
nyers ember vagyok, és halálos ellensége
neki.

Aki őt gyűlöli, azt szeretem,
és aki szereti, azt gyűlölöm.
- Hát nem akarod, hogy szeresselek?
KOVACSÓCZY Attól tartok, hogy senkit sem szerethetsz,
te gyűlölet páncélos bajnoka. Tegnap
Zsigmond kibékült Boldizsárral, és
Boldizsár kibékült Kendivel. Kendi Sárát
feleségül veszi.

GESZTI A feleséged hűgát?!
KOVACSÓCZY Úgy bizony; ezért, Ferenc, jobb lesz,
ha elfeledjük imént elhangzott minden
szavadat.

GESZTI Rokona lettél Boldizsárnak!
KOVACSÓCZY Úgy van,
és rajta keresztül Zsigmondnak is.
Hagyd a rágalmazást, Geszti Ferenc;
inkább Áron vajdával hadakozz, s
tiszteld az erdélyi főrendeket!

GESZTI Bocsánatot kérek -
(Magában) - de nem adok! (Kimegy)

KOVACSÓCZY (egyedül)
A véres kezű, szürke zsoldosok!
Gyűlölök a szépséget, a tudást, a
gondolatot és a szellemet!
Lehúzzák azt, aki magasan áll,
s lenézik a polgárt meg a parasztot.
Pedig az ember olyan, mint a hó:
annak a részének, amely lehullott,
legtisztább a legelső rétege. (Kiszól)
Hé, te fiú!

SZOLGA (jön)
KOVACSÓCZY Mit parancsolsz, uram?
Hívd ide titkáromat, Jósikát!
Menj át érte a kancelláriára!
SZOLGA És ha sürgős dolga van, mint a múltkor?
KOVACSÓCZY Tegye le tollát a szó közepén,
és rögtön jöjjön!

SZOLGA Sietni fogok!

Megfordul, beleütközik a belépő Kovacsóczynéba

KOVACSÓCZYNÉ *(arcul üti)*
Sietni fogsz? Nesze, te nyomorult!
Nesze még egyszer, hogy jobban siess!
SZOLGA Bocsánat, asszonyom! Kétszer bocsánat!
(Kimegy)
KOVACSÓCZY Mi bajod, Anna? Bántott valaki?
KOVACSÓCZYNÉ Mit érdekel az téged? Csak törődj az okmányokkal, a rendeletekkel meg azzal, amit Zsigmond kitalál!
Ugorj a kútba, ha kedvére van!
KOVACSÓCZY Térj észre, galambom! - Anna, mi lelt? Hisz olyan vagy, akár egy fúria!
KOVACSÓCZYNÉ Ne félj, tudom, hogy egy jó feleségnek miképpen illik viselkednie!
Ó, de nagyot rúgnék valakibe!
Ó, hogy kiásnám azt a két szemét ezzel a tíz körmömmel! - Hogy mi lelt? Mi közöd hozzá, te pipogya rongy? Éjszaka hallom, ahogy fuldokolsz, áthallatsz a harmadik szobába: hogy végre fulladnál meg teljesen!
- Ne haragudj rám! Szörnyeteg vagyok! Őlj meg! Vagy kergess el! Megérdemeltem!
Mindig szép vagy, de legszebb, ha zokogsz. Nem merem a könnyeket letörölni, mert letörölném a szépséget is. - Elhagyott: ugye az a baj?
KOVACSÓCZYNÉ Te tudtad?!
KOVACSÓCZY Tudni valamit: ugyan mit jelent?
KOVACSÓCZYNÉ Te tudtad ezt, és hagytad annyiban?!
KOVACSÓCZY Szeretem azt, aki boldogtalan.
KOVACSÓCZYNÉ Hozzám ne merj nyúlni, te osztriga!
Hát milyen ember vagy te, mondd?
KOVACSÓCZY Nyugodj meg:
vannak az udvarban délceg fiúk.
SZOLGA *(beóvakodik)*
Itt van Jósika István. *(Kisurran)*
KOVACSÓCZYNÉ Az a titkár?
JÓSICA *(jön)*
Itt vagyok, uram.
KOVACSÓCZYNÉ Ó de fiatal!
KOVACSÓCZY Ne félj, ő már nem fog megházasodni: már felesége van és gyermeke.
KOVACSÓCZYNÉ Hogy minden férfit enne meg a rosseb! *(Kirohan)*
KOVACSÓCZY Édes fiam, azért hivatalalak, mert meg akarom osztani veled kínzó gondomat; és a hivatalban a falnak füle van.
JÓSICA Csak a kerék egy küllője vagyok s te a kerékagy: amerre fordulsz, fordulok veled.
Mégis, miféle titok lehet az, amelyről kancellár létedre te otthonodban, fojtott hangon beszélsz? En a fejedelemhez hú vagyok, s a lelkiismeret nem engedi -
KOVACSÓCZY Hadd juttassam eszedbe Gálffi Jánost; ő is hűséges volt.
JÓSICA Csak volt?! Miért?
KOVACSÓCZY Eszes fiú vagy; próbáld kitalálni - ne hidd, hogy a hűséged menlevél. - Most figyelj: a két Báthory kibékült. Erdélynek így jó.
JÓSICA *(magában)*
Nekem így nagyon rossz.
KOVACSÓCZY Zsigmond pedig azt is kieszközölte, hogy Boldizsár - Mi bajod van, fiam? Csuumom víz vagy!
JÓSICA Szóra sem érdemes.
KOVACSÓCZY Csak nem otthon volt egy kis háborúság? Fiam, fogadd meg jótanácsomat: házi perpatvarban a madarak bölcsesége a magas bölcsesség. - Tehát kibékültek. Most azt hiszed, hogy minden belvillongás elcsitult; ám tévedsz: Rudolf császár hívei most, amikor ügyüket veszni látják, semmitől sem riadnak vissza majd, még attól sem, hogy az állam hajóját meglékeljék: míg süllyed, addig is kormány és vitorla kezükre jut.
- Mit mondott az asszony? Vádaskodott? Felhánytorgatta származásodat? Egyszer kell csak megverni, de nagyon, és oly szelíd lesz, mint egy őzike.

- Az a fontos, hogy Erdély semmiképp ne kerülhessen szembe a törökkel; nem azért, mert a törököt szeretjük, de mert nem érett rá meg az idő. Ha majd a törököket sikerül Magyarország nagy részéről kiverni, ha keresztényeké lesz Buda vára - de én addigra rég halott leszek.

JÓSICA
KOVACSÓCZY

S ha mégsem -
Öreg és fáradt vagyok. Azt akarom, hogy halálom után olyanok intézzék a haza sorsát, akikben tovább él a szellemem. Ezt akartam elmondani neked.

SZOLGA *(jön)*
KOVACSÓCZY

Báthory Boldizsár van itt.
Vagy úgy!
Nem vártam - de nem is bánom, hogy itt van. Meg vagyok tisztelve!, mondd ezt neki!

A Szolga *kimegy*

JÓSICA
KOVACSÓCZY

Hadd menjek el!
Dehogy! Maradj csak itt! Megfutamodnál Boldizsár elöl, mert megalázott? Tudj felejteni és tanulj túrni: ez a két erény az emlékező, erős férfiak legjobb és legbiztosabb fegyvere.

BOLDIZSÁR *(jön)*
KOVACSÓCZY

Üdv, Kovacsóczy!
Neked is, uram: titkárom nevében is üdvözöllek!

BOLDIZSÁR
JÓSICA

Már megint ez a fattyú! Küldd el innét! Nem kell küldeni, magamtól megyek; csak még előbb meg szeretném köszönni - nagyságos úr! - az aranyserleget, amely mutatja, hogy jóakaróm vagy.

BOLDIZSÁR

Mit mondasz? Hogy én? A jóakaród? Mert alamizsnát kaptál, te pimasz? A szememben te nem is létezel! Ha nem létezem is, ne vedd zokon: hadd kívánjak örömet és szerencsét - Kinek?!

JÓSICA

BOLDIZSÁR
JÓSICA
BOLDIZSÁR
JÓSICA

Neked.
Mihez?!

BOLDIZSÁR

Az esküvőhöz, amely, mint hallottam, küszöbön áll. Te kívánsz jót nekem, kinyalt paraszt? Eredj az utamból, vagy eltiporlak! Ezt még megkeserülöd, Boldizsár!

JÓSICA

Ebben az országban előbb-utóbb mindenki megeszi saját ganéját! *(Kimegy)*
Jöttem látogatóba.

BOLDIZSÁR
KOVACSÓCZY

Veszem észre. Sőt máris otthon érzed magadat. Foglalj helyet - vagy tégy, amit akarsz. En elmegyek a kancelláriára, ott maradok, ott is ebédelek: mire megjövök, öreg este lesz. Anna pedig - arra találod Annát!
Szédülni fog az örömtől, ha meglát. *(Kimegy)*

Ötödik szín

Erdős hegyoldal Gyulafehérvár mellett. Jön Kornis, Ravaszdi, Süveg Albert és Jósika puskákkal és elejtett vadakkal

RAVASZDI

No, királybíró uram, ugye szebbek a nyulak Fehérvárott, mint Sebenben? Könnyűvérű, bátor magyar nyulak; hamarabb elvéreznek, mint a szászok.

SÜVEG

KORNIS

S ha megvan ez a zsákmány, mit vadásszunk, mikor az országgyűlésen szól majd a kúrt? Németet vagy törököt: ez a kérdés.

SÜVEG

Mi, szászok sokszor megtanultuk azt, hogy fejfelé fálnak menni - Csakhogy itt, úgy látom, többfelől vannak falak.

RAVASZDI

Nem sokat értek a politikához, de Kendiék nekem túl hangosak.

KORNIS

A Kendi-pártot én sem kedvelem, de Zsigmond gyóntatója is gyanús. Az arca gúnyos, mint az ördögé, hisz úgy tekint ránk a rideg spanyol, mintha Peruban járkálna, vadak közt.

S ha Prágában volt, nemhiába volt: mondják, hogy a császárral praktikál, s a vallásszabadság ellen uszít.

RAVASZDI JÓSIKA Egy papocskától még csak alhatunk. Megengeditek-e, hogy közbeszóljak? Bár bennünk sok minden különböző – a rang, az életkor s a származás a legfontosabb mégis összeköt: mindnyájan Zsigmond hívei vagyunk. Kevesen vannak Zsigmond hívei; nincs hatalmuk, és nem ismerik egymást.

KORNIS S mi, szászok nem leszünk kalandorok.

SÜVEG JÓSIKA A kevésből fakad a sokaság, s a gyöngeségben rejlik az erő. A Kendi-párt erős, tehát bukik. – Mi pedig, Albert uram, téged illet: igaz, hogy a szász nemzet nem kalandor, de fejadót sem szívesen fizet. - Gyengék vagyunk: így nem legyőzni kell a Kendi-pártot, ám fölingerelni. Szelíden bár, de állhatatosan ellent kell mondani nekik, s ha majd feldühödnek: mint a gyöngébbhez illik, túrni kell vastag sértéseiket. Bízzák csak el magukat! Az a jó! Fontos, hogy ne legyen megegyezés köztük és a fejedeleme között.

Zsigmond alapjaiban tétova; ha gyökeret ver benne bármi szándék, még abozik, és egy pontig türelmes, majd azon túl veszélyesen haragvó.

RAVASZDI S haragja tajtékos hullámain, úgy véled, magasba emelkedünk? Eszes, derék fiú vagy, Jósika; tévedés volt, hogy nem becsültelek.

KORNIS Újulni kell az úri rendnek is; és le kell hajolnunk az aranyért, még akkor is, ha lent hever a sárban.

SÜVEG Sőt azt hiszem, az a legügyesebb, aki a sárból aranyat csinál! *(Továbbmennek)*

Hatodik szín

Oldalszoba Kendi Sándor házában. Kovacsóczy Farkas, Forró János, Kendi Sándor, Kendi Ferenc, Sennyei Pongrác. Kintről zeneszó, vidám kurjongatás hallatszik

KENDI FERENC Igynak az ifjú párra!
FORRÓ És igynak a békülésre!

KOVACSÓCZY Lám, ipamuram, megmondtam, hogy Boldizsártól ne tarts!
Most mi hárman - Boldizsár, te meg én, Zsigmond után a három legnagyobb úr, kit érdek és rokonság összefűz -, mi hárman elég erősek vagyunk, hogy megfékezzük a fejedelem egyre jobban ficánkoló szeszélyét.

KENDI SÁNDOR Nem fékezni kell, hanem gúzsba kötni!
FORRÓ Igaz is, hol van a fejedelem, kinek szeszélye révén itt ülünk, s hallgatjuk öblös hangját Boldizsárban?

KENDI SÁNDOR Hívtuk pedig háromszor is, de nem jött. Eb, aki bánja! Jobb, ha elmarad.

KENDI FERENC Bátyámuram, s hol lesz az esküvő?
KENDI SÁNDOR Hísz más valláson van a vőlegény!
KENDI SÁNDOR Majd a Mihály-templomban kezdjük el, és a György-kápolnában befejezzük. Bizony, öcsém, felemás a dolog.

KENDI FERENC Bár alattomban történt, ami történt, az új vő mégsem válik szegényünkre. Visszakaptam az elsőkött leányt, s az orvul kötött frigy bosszús homályát engedelmel utólag földeríti.

KENDI SÁNDOR Az új vőtől még idegenkedem; s ha dühe irántunk lecsillapult is, újult lángokra gyúlhat bármikor. Jobban szeretem ezt a régi vőmet: igynak a békülésre, Kovacsóczy!
KOVACSÓCZY *(bort hoz)*
Már én elcserélném az uramat, ha csak egy hétig, az új sógoromra!

KOVACSÓCZY Az asszonyrak itt az a neve: hallgass!

KOVACSÓCZY *(magában)*
Ha tudnád, mi mindenről hallgatok!
DEÁK *(bejön)* Semmi vígság? Csupa komoly beszéd? Nincsenek borsos tréfák, rigmusok? Korlátnok uram, legalább te mondd el, milyen volt az a strucc madár, akit Padovában láttál, diákkorodban! Igaz, hogy vasat és ólmat zabált? Vagy hitvesedet hadd fogom derékon, hogy egy jó táncot eljárjak veled!

KOVACSÓCZY Anna, maradj itt! - Megbocsáss, uram!
DEÁK A lengyel táncot nagyon szeretem! Csak eljáróm, aztán visszajövök! *(Kimegy)*

FORRÓ *(súgva)* Gyanús?
SENNYEI *(súgva)* Gyanús, de nem úgy, hanem így. Bizony, az ösvény jól ki van taposva Boldizsár széles lábnyomaival. Ugy vélem, Zsigmond... - Anna, kimehetsz! Táncolj, ha tetszik, csak ne a deákkal.

KOVACSÓCZY Igatok!
KENDI SÁNDOR Adj hűgodra új ruhát, és mondd el neki, mire készülődjek. SENNYEI *(súgva)* Ő azt... a bőrén tapasztalta már! KOVACSÓCZY Űgy lökdöstök, mint játékban a labdát! *(Kimegy)* KOVACSÓCZY En azt hiszem, hogy van okunk reményre: hisz megnyertük magunknak Boldizsárt, s megnyerjük általa Zsigmondot is. Ok most barátok.

KENDI FERENC Úgy lehet; de meddig?
FORRÓ Igaz, miért is nincs itt Gálffi János? Harmadik napja, hogy nem látta senki.

KENDI FERENC En azt hallottam róla, nagybeteg.
SENNYEI En pedig azt, hogy megölte magát. De hogy miért, nem is képzelhetem.

KENDI SÁNDOR En képzelem: hisz csak négy napja sincs, hogy Gálffit küldtük a fejedelemhez egy üzenettel... mire Boldizsár megkérte kisebbik lányom kezét. Ha tényleg megbékél a két rokon, annak gyászos következése lesz!

SENNYEI Ha már Gálffi úgys odaveszett, a szándékot rá kell háritanunk.

KOVACSÓCZY Ez becstelenség!
SENNYEI Másképp szólva, kényszer.

KENDI SÁNDOR Urak, az én „ceterum censeo”-m, hogy bizhatunk-e Boldizsárban. Itt elválik rögtön a májtól a sár!

KOVACSÓCZY Bizhatunk benne. Van két lehetőség: most, hogy elkezdődött a háború, Zsigmond a török mellől hihető, hogy Rudolf császárhoz pártolni próbál, mi pedig ezt nem hagyjuk annyiban. Mármost vagy beadja a derekát, akkor maradhat köztük a barátság, vagy pedig, ha Zsigmond makacskodik, újra fölszítjuk a vetélkedést, és Boldizsárt az oldalunkra vonjuk.

KENDI SÁNDOR Hát Zsigmond nagybátyja. Bocskai István, a hatalmas váradi kapitány

KOVACSÓCZY Tőle se tarts. Igaz, hogy nincs velünk, de majdnem életével fizetett egyszer, mikor öccsére rápirított. Haragszik rá.

FORRÓ És Várad messze van.
SENNYEI S ha valakinek, neki tudni kell, hogy nem jó a törököt ingerelni.

KENDI SÁNDOR Hát Kornis meg a többi szélkakas? Ravaszdi, Geszti?

KOVACSÓCZY *(papirost vesz elő)* Ok még tétovák, s nem lesz idejük összerendeződni. Hoztam egy névsort. Olvassátok el. Szép, hosszú sor.

FORRÓ Csupán két név hiányzik. Nem látom Carillo
SENNYEI Alfonz nevét: e spanyol, mint az ördög, oly ravasz! Gyóntatóként Zsigmond bizalmasa, és ő koolja tiitkos terveit!

KENDI SÁNDOR Biztos, hogy német szolgálatban áll! Rémekeket látsz! Egy ilyen együgyű cseri-baráttól nem kell megijednünk! Csak adjon Zsigmondnak feloldozást - ügyis pokolra jutnak mind a ketten!

SENNYEI S miért, hogy nincs a listán Jósika? Vigyázatok: nagyon veszélyes ember!

KOVACSÓCZY Jósika? Hiszen ő a jobbkezem!
Legjobb írnok a kancellárián!
SENNYEI Ügyelni kell a homo novusokra,
mert irigyek és alattomosak;
vagy befogadod őket, és kitűrnak,
vagy rúgd el őket, s veszteted lesik!
KOVACSÓCZY Megbízom Jósikában. Terveink -
SENNYEI Ismeri?!
KOVACSÓCZY Nagyon tehetséges ifjú.
SENNYEI (magában) Már hallom a csigolyák ropogását!
Nagyurakkal egy tálból ne cseresznyézz,
mert arcodba köpködik a magot! Egy
dolog segít: az őszinteség - csakhogy
nem itt, hanem a trón előtt!
KOVACSÓCZY Urak, e névsor nem proskripció! Nem
bosszúvágyból állítottuk össze! Nekik
semmi bántódásuk nem eshet, csak
épp nem bízunk bennük annyira, mint
akik felsorakoznak mögénk.
KENDI SÁNDOR Többet erről szólni fölösleges.
Elmémben rég hánykódik valami,
mit végre veletek megosztanék.
Igaz, hogy Zsigmond rossz fejedelem,
de benne van-e a legfőbb hiba?
Gáncsoljuk szeszélyét, akarátát; ám
ha sikerül is megzaboláznunk, mit ér
egy akarat nélküli báb? Azt mondjátok:
legyünk mi az erősek. De mi az erő? S
mit tegyünk vele? Új birtokot szerezni,
azt igen! Címet és jövedelmet: szép
dolog! De ha a fejedelem gondol
egyet, s háborút indít vagy hibás
frigyét köt, akkor mi lesz? Hol marad
az erő?

KENDI FERENC Bátyám, egészen zavarba hozol.
KENDI SÁNDOR Mitől jó vagy rossz egy fejedelem?
Zsigmond - úgy hisszük - rossz. De biztos ez?
Nem ő a rossz, hanem a hatalom, ha egy
embernek túl sok jut belőle!

DEÁK Nekem ez magas.
KENDI SÁNDOR Mert még fiatal vagy:
nem jártál Velencében, Raguzában, hol
az állam legkiválóbbjai
nem kapkodva, szeszélyeik szerint,
hanem közös megfontolás alapján,
végighallgatva minden véleményt,
együttes akarattal döntenek! Kis
államok ezek, mégis erősek:
hát Erdély milyen erős lenne, hogyha
közös kormányzat irányítaná! S nem
hallottatok Athén városáról,
mely a perzsa hadakkal szembeszállt? -
ám száműzte legtehetségesebb fiát is, ha
diktatúrára tört!
S Rómáról, amely addig tündökölt, míg
együtt kormányozták az atyák? Pokolba
Zsigmonddal! Nem kell nekünk sem
ilyen, sem olyan uralkodó!

SENNYEI S ha unokádat kínálnák a trónnal?
Zsigmondnak úgysem születik fia,
de Boldizsárnak nyilván születik.
S ha őt az ország megválasztaná?

KENDI SÁNDOR Az unokámat? Pokolba vele!
Azt kívánom, inkább meg se születessen!
KOVACSÓCZY Sándor, vigyázz! Ne káromold az Istent!
KENDI SÁNDOR Pokolba az összes fejedelemmel!

Jön Boldizsár, Kendi Sára és az egész násznép

BOLDIZSÁR Megettem ültő helyben egy libát -
szomjas vagyok! Adjatok egy vödör bort!
Borzivatar, zuhogj a sivatagba! Legyél
zsigerek áldott Nílusa! Ereimet szétfeszíti
a vér -
izmaim dagadnak, s az agyvelőmből
száz csatornán fölsistereg a mámor!
Jertek, uraim, öleljetek át!
SENNYEI Már érzem, lesz itt oly nagy ölelés,
hogy szilánkokra törnek csontjaink.
BOLDIZSÁR Arany karika veszi már körül
a keskeny ujját, melynek véredényén
a hűség egyenest a szívbe fut!
Nézzétek a leányt: mint lilium;

s a galambszárnyú szempillák mögött
két szembogara iker-Hesperusként,
akár az égen, itt is földre sűt.

KOVACSÓCZY Helyénvaló szavak.
BOLDIZSÁR Boldog vagy-e?
SÁRA

Hogy boldog vagyok-e? Ha mondanám:
igen, azzal semmit se mondanék!
Mint fátcska, mely gyorsan teremni kezd,
roskadozom a rengeteg örömtől! Óh, a
boldogság aranypénzeit mért nem lehet
erszénybe gyűjteni, hogy koldusoknak
alamizsnaként egy-egy érmét
odavessünk belőle, vagy később,
szűkölködő napjainkban lassan
elkölthessük? - Boldog vagyok!

BOLDIZSÁR Mondjátok: jól választottam, ugye?
Kaphattam volna királylányokat
vagy hercegkisasszonyt Burgundiából,
de én... de én... - Tudom, ipamuram, te
sem vagy rosszabb, mint a hercegek;
hanem leányod majd levetheti skarlát
ruháját, mert aranyruhát kap, mit a
fejedelemasszony visel -

KOVACSÓCZY Boldizsár, hallgass! Nem vagy az eszednél!
BOLDIZSÁR Mért hallgassak? Nem félek senkitől!
En vagyok az igazi Báthory!
A másik, az csak árnyék és tükörkép!
Ez mosta tűz! Ez most, öcsém, a tűz!
Kendi Sándor, az unokád -

KENDI SÁNDOR Ne mondd ki!
BOLDIZSÁR Azért is kimondom: fejedelem lesz!

Hetedik szín

A fejedelmi palota fogadóterme. Zsigmond fel-alá sétál. Jön Sennyei Pongrác

SENNYEI Nagyságos uram, egy pillanat!
ZSIGMOND Elmúlt!
SENNYEI Fontos közlendőm van!
ZSIGMOND Nem fontos az.
SENNYEI Tedd mérlegre szilárd hűségemet,
vedd hozzá véretem, mit kész vagyok
érted és a hazáért ontani;
s a másik serpenyőbe rakhatod
Sisyphos követ vagy azt a hegyet,
mely a pártító angyalokra zúdult:
Súlyosabb nem lesz az előbbinél,
ha szavam nem hatol is lelkedig.
ZSIGMOND Erősködöl; tehát bizalmas ügy. - Kiről
akarsz terhelőt mondani?! - Nem
veszitek észre, hogy a világ több, mint
apró-cseprő civakodás? Nem veszitek
észre, hogy háború van, mely semmivé
tesz egész népeket? - Nos, jó; ha
mégis beszélni akarsz - hisz az
udvarmesternek szent joga, hogy
rendelkezzék a fejedelem idejével! -,
akkor várj egy kicsit. Ott, az
oldalszobában várakozz!

Kivezeti Sennyeit

Ők csak fecsegnek, mint vénasszonyok!
Pohár vízben kavarnak nagy vihart,
hogy orcapírnyi fellegek mögül
rájuk ragyogjon egy kis figyelem!

Jön Carillo és Alessandro Cumuleo

CARILLO Nagyságos fiam, elébed hozom e
férfit, kinek szerény köntöse
sok bölcsességet és tapasztalást rejt.
ZSIGMOND Hallottunk rólad, sőt láttunk is egyszer,
mikor a sáncok mellett lovagoltunk:
nézegetted a régi köveket,
melyek Apulum századaiból
maradtak a hanyag mostani korra,
s házat épít belőlük buta polgár.
Láttuk, római feliratokat
másoltál szorgosan egy papirosra.
Mi a tudomány barátja vagyunk,
bár nincs időnk e zaklatott napokban

	helyet foglalni a Múzsák között. - Mit hoztál? Egy régi kéziratot?	ZSIGMOND	Én már a jószerecséről lemondtam, már nem tudnék vele mit kezdeni.
CUMULEO	Nem éppen régi, de nagyon becses. Nézd meg, uram, kinek a kézvonása.	CARILLO	Második pont: a hadműveletekhez évente harmincezer katonát és katonánként két aranyat ad, feltéve, hogy te vagy a fővezér.
ZSIGMOND	Kelemtől, a pápától - nekünk?	ZSIGMOND	Igy hát erős leszek?
CUMULEO	Alessandro Cumuleo vagyok, teljhatalmú pápai nuncius; ruhám a kényszerűség jelmeze.	CARILLO	A harmadik pont: ha bármilyen területet a töröktől
CARILLO	Mielőtt elmondom, hogy mit ajánl Rudolf császár, kérlek, hallgasd meg őt.		elfoglalsz, Erdélyhez csatolhatod - Rudolf mint magyar király mondja ezt, ő is megtartja foglalásait.
CUMULEO	Őszentsége aggodva figyelni kedvelt hívének megpróbáltatását. Mi tudjuk, mit kíván tőled a szultán, s mivel fenyeget, ha ellenszegülsz, de biztatunk: ne csüggedj! Légy kitartó!	ZSIGMOND	Csak tartsa meg! - Milyen különös érzés! Poshadt vérem - hogyan? Te mégis élsz? Lüktetsz, pezsegsz! - Közömbös levegő, mitől dagasztod ily gyorsan tudómet? Mit kovácsolsz mellemben, kalapács? Az előző pillanat óta csak
ZSIGMOND	Mint nagybátyád, István lengyel király, légy keresztény hős! Légy állhatatos -- dicső, mint sokan őseid közül!		egy szempillantás telt el, és egészen más ember lettem!
	Szépen beszéltél, nuncius uram. Hanem a virtussal mire megyünk, ha százszor gyengébb vagyunk a töröknél, s egyedül vagyunk?	CUMULEO (előremegy Carillóval)	Könnyen lelkesül.
CUMULEO	Nem vagy egyedül!	CARILLO	Megmondtam, hogy nem lesz nehéz a dolgunk: minden jellemvonását ismerem.
ZSIGMOND	Szavakban sosem vagyunk egyedül; de hányszor kértük a királyokat, s az előző pápa, amíg csak élt - hiába kértük! Nem jöttek hadak, de ment a hír az Aranyszarv-öbölbe, hogy kész a Portát elárulni Zsigmond!	CUMULEO	Csak nehogy éppoly gyorsan kialudjék a tűz, mint amilyen könnyen lángra gyúlt!
	Ha így volt, kár volt. Am a félelem gyakran a bátorságot ösztökéli. Európa rettenetesen pogány veszélytől, mely napról napra közelebb nyomul. Most jönne már segítség sokfelől.	CARILLO	Ettől ne félj. Igaz, hogy ingatag, de csak egy pontig, mert onnét makacs. Ha eddig a pontig eljutsz velem, onnét már ő fog magával ragadni.
CUMULEO	Későn bölcsek a frígék.	CUMULEO	Furcsa ember: ifjú, de mégsem az.
ZSIGMOND	Várj, uram!	CARILLO	Minden és mindennek ellenkezője; erőteljes hajlandóságai gyöngye meggyőződéssel összekötve. Természete bonyolult vegyület, mely párosít romlottat és nemest. Hevítse fel túl finom idegzetét, s ha desztillálni tudod jelleméből azt a vonást, melyet használni tudsz, akkor te vagy a legjobb alkimista!
CUMULEO	Új pápa ül Szent Péter trónusán! Joggal nehezteltél az óvatos, öreg Orbán pápára; Kelemen több részvétellel és reménnyel tekint rád! Olvasd el aggodalmas levelét! Nem kívánunk lehetetlent, fiam, csak ne csatlakozz a török sereghez! Te, a legműveltebb uralkodó, ki a barbárság ellensége vagy, a pusztításban társukká szegődnél? Es pogányokkal támadnál a Krisztus nevében gyülekező csapatokra? S ha győzni fogunk, mitévő leszel? Szegény hazád húsával akarod felfogni a szultánra mért csapást? O, nem, ezt nem teszi Báthory Zsigmond!	ZSIGMOND	Alkimisták? Tudom, hogy van belőlük a prágai udvarban számtalan! De ismerik-e a bölcsek követ, melytől a test, e romlandó, közömbös, rejtett rugókra járó gépezet lélekké válík? Tudják-e, mi az, mitől a fásult és sivár kedély, mint mesékben a földbe szúrt karó, egy szempillantás alatt kivirágzik? Mert én sejtem!
ZSIGMOND	Igazad van... én ezt nem tehetem.	CARILLO	Akkor figyelj ide, hátha gyümölcsöt is hoz a virág.
CUMULEO	Csupán vesztég marad! Megvéd a pápa! Hadakat küld, és küld aranyat is!		A negyedik pont: abban az esetben, ha sikerül a törököt kivenni Magyarország egész területéről, akkor - most figyelj -, akkor te leszel a magyar korona örököse, feltéve, hogy... Ez lesz az ötödik pont, egyben a legnagyobb kitüntetés, vagyis
ZSIGMOND	Csak annyi kell, hogy elfogadjam, úgy-e? Mások véreznek - én vesztég maradjak, és mindezért jutalmat is nyerek?!		-
	Hát mi vagyok én: kalmár, aki félti nyerészkedéssel hízalt vagyonát? CUMULEO	ZSIGMOND	Hajlandó?!
	Azt gondoltam, kímélni akarod hazádat és alattvalóidat.	CARILLO	Jól nézd meg a képet. Rudolf unokahúga, Krisztierna.
ZSIGMOND	Hogy őket? Ok talán kímélnék engem? Ők csak a saját hasznukat lesik, az orrukig látnak, de nem tovább!	ZSIGMOND	Hiszen gyönyörű! - Valóban ilyen, vagy hízelegni próbált az ecset?
	En képes vagyok minden áldozatra, ha veszélyben van a művelt világ! Ez méltó hozzád, hős lelkű fiam. Tudd meg: Rudolf császár is erre vár. Nagy terve, hogy a keresztény világ Hiszpaniától Kaukázusig együtt megtörje a félhold hatalmát!	CARILLO	Valóban... de hát mi az, hogy való? Ez kép, az hús-vér főhercegkisasszony. Valóban Rudolf császár közeli rokona. Valóban szó lehet arról, hogy Rudolf a családjába fogad.
CARILLO	A szövetség már kész. A perzsa császár, de még az örmények is csatlakoztak. Ha te is tetterre készen állsz, fiam, Rudolf az áldozatot elfogadja, és méltó módon viszonzni kész. Elismeri fennhatóságodat:	CUMULEO	En láttam Krisztiernát: épp ilyen, s a külső kép jól illik szelleméhez: bájos, komoly, szelíd és engedelmes.
	hogy törvényes az uralmad, melyet - szerinte - mindmáig csak bitorolsz. Ez az első pont. Jól értesz, ugye?	ZSIGMOND	Ébren vagyok? Ó tényleg az anyém lesz? Milyen csoda! Még nem is láttuk egymást, s e pillanattól összetartozunk! Egy ismeretlen erő megszokott életpályánkról egyszerre kilendít, s mint az egymás mellett fekvő szobák, ha félrehozta egy kéz a reteszt: hirtelen egymásba nyílik a sorsunk. Krisztierna! Most hallottam először a nevet, és már szólintani tudlak! Szólintalak! Hallasz-e, Krisztierna?
ZSIGMOND	Várj a hírről!		
CARILLO	A szerencsefalat megemésztéséhez, fiam, gyomor kell!		

CUMULEO	Csakhog ez nem lesz könnyű végbeinni! Fenséges anyja -		
CARILLO	Hagyd el, püspök úr; annyit hall, mint egy fajdkakas. Különb úgy látom, épp a cél előtt vagyunk.	SENNYEI	régi urak, mint például kegyelmed, visszaszorulnak Zsigmond udvarából, mert nem értenek úgy a talpnyaláshoz, mint a senkiből feljött gyűlevész. Ez már való! <i>(Magában)</i> Nem is olyan gazember, mint látszik! Igazságérzéke van, de legalábbis jó megfigyelő.
CUMULEO	Igen! -	CARILLO	Hadd mondjak valamit bizalmasan. Igaz, hogy már-már gyónási titok, de mert az én szavam, hát mondhatom. Mikor megadtam a feloldozást Zsigmondnak, még szelíden megjegyeztem: „Nehogy a hiúság bűnébe ess! Ne feledkezz meg régi híveidről! Itt van Sennyei Pongrác! Ot miért nem tünteted ki? Tán nem érdemli meg? Van tartása és van becsülete! Híven szolgál. Már az apádat is híven szolgálta. Miért nem figyelsz rá? Miért mindig Jósikával törődöl, ki udvarodban csak egy éve sincs?”
CARILLO	Édes fiam, esküdj meg itt előttünk - hallasz bennünket? -; nem kérünk olyasmit, ami a lelked ellenére van! Esküdj meg az üdvösségedre, hogy nem harcolsz a pogányok oldalán keresztény országok ellen soha!	SENNYEI	Bocsáss meg, uram! Azt hittem, hideg, számító ember vagy! Mily tévedés! Tudod, mit felelt Zsigmond? „Kendiek összeesküvést szőnek ellenem.”
ZSIGMOND	Esküszöm! Isten engem úgy segítjen!	CARILLO	Urísten, tudja! Sápadt vagy, fiam.
CARILLO <i>(papírt vesz elő)</i>	Az esküt, arra kérünk, írd alá, hogy Rudolfnak biznysága legyen!	SENNYEI <i>(magában)</i>	Semmi közöm hozzájuk! Erre Zsigmond: „Pedig Sennyei Pongrác benne van!” Nem igaz! Igy feleltem: „Nem igaz! Sennyei nincs az összeesküvők közt! En úgy tudom, hogy tisztességes ember!” Jól mondom? Köszönöm, Alfonz atya! Fejem veszélyben forgott -
SENNYEI <i>(feltépi az ajtót)</i>	Nagyságos úr! Ne írd alá! Becsapnak!	CARILLO	- és forog, mert Zsigmond nem teljesen hisz nekem. Most, hogy ostobán közbekiabáltál - Nem én voltam! Az ördög bűjt belém! Hagyjuk az ördögöt; még azt hihetnéd, hogy megpróbállak megtéríteni. Pedig én csak megmenteni akarlak! Valaki téged megrágalmazott. Mit gondolsz, ki lehetett? Jósika!
CUMULEO	Ezt a másik példányt is írd alá, hadd lássa szándékodat Kelemen.	SENNYEI	Jósika tud az összeesküvésről? Az lehetetlen! Akkor két eset van: vagy Jósika tud róla, hogy mi készül, akkor tudnod kell róla neked is, és mindhiába mentegettelek; vagy nem létezik a szervezkedés, csak én találtam ki, ebben a percben. - Tudod, fiam, amikor idejöttem, föltűnt, hogy a legműveltebb urak túl sokszor olvassák Sallustiust; és ahol Sallustiust kedvelik, ott lenni kell Catilinának is! Mi köze Kendinek Sallustiushoz? Részeg vagyok?
Jön Mihály a fiával és néhány udvari emberrel		CARILLO	Bizony, csak másnapos vagy; hallottál mámorító dolgokat. Vagy mégsem?
MIHÁLY	Jól teszed, Zsigmond, hogy megesküszöl! En is így esküdnék a te helyedben, mert én sem túrném a török igát! Búcsúzni jöttem: indulok haza, elfoglalom bátyám kihűlt helyét. Meghalt a bátyám, de téged, holott éveid száma kisebb, mint nekem, bátyámnak foglak tekinteni mindig.	SENNYEI	Nem tudom, miről beszélsz. Ha csak fejed ködös, de tiszta lelked, úgy nincs miről beszélünk. Elmehetsz. Ne menj el! Várj! Mindent megmagyarázok! - De hopp! Megállj! - Már kezdem érteni! Minden világos: becsaptál, csuhás! Megtréfáltál! Te pedig megijedtél; s az ijedség azt mutatja nekem, hogy röpké tréfám telibe talált.
PETRASKO	Apám, én rosszat álmodtam az éjjel: álomban jött egy fekete kutya, s a szájában emberfejet hozott, mit lehullajtott lábaid elé. Barna fűrtű, szakállas férfifej; hosszú, sötét lyuk tátong homlokán - Hallgass, te nyomorult! Ki kérdezett? Rossz előjellel akarsz riogatni?! úgy, Mihály: a kutya jó előjel: a jó szerencsét farkcsóválva hozza, mint ellenséged levágott fejét.	CARILLO	Keresztespók! Tréfáért megfizetsz! Hálódát nyakad köré csavarom! <i>(Dulakodnak)</i> Eressz! Eressz! Ha most megfojtalak?
MIHÁLY	Uram és jóbarátom: köszönöm, hogy segítettél a veszedelemben. Ha bármikor: békében, háborúban szükséged lesz az erőmre, szólj csak.	SENNYEI	Eressz el, vagy leszúrlak! Fegyvered van? A palotában?! Nekem szabad - és kell.
ZSIGMOND	Remélem, nemsoká lesz alkalom szép ígéretedet beváltani.	CARILLO	
MIHÁLY	Majd meglátod, milyen erős leszek, hogy szolgálhassam akaratodat. <i>(Petraskóval el)</i>	SENNYEI	
CUMULEO	En is elbúcsúzom. Zsigmond, ne félj: Isten és a Szentatya megsegít. <i>(Magában)</i> Mintha tartós káprázatból ocsúdnék, most, amikor indulni készülök, vagy víz alól buknék föl hirtelen. Olyan ez az ország, akár az óra: egyfolytában igazítgatni kell. <i>(Kimegy)</i>	CARILLO	
ZSIGMOND	Még itt vagy, Pongrác uram? Igaz is: volt valami jelentenivalód. Valami fontos ügy!	SENNYEI	
SENNYEI	Nem fontos az; annyira nem fontos, hogy elfeledtem. <i>(Magában)</i> De Gálffi példáját nem feledem.	CARILLO	
ZSIGMOND	Látod, uram, a bölcs megfontolás a legtöbb szó-kigyót kettészeli.	SENNYEI	
Nyolcadik szín			
<i>A palota más része. Jön Sennyei. Carillo utánsiet</i>			
CARILLO	Pongrác uram, egy szóra!	SENNYEI	
SENNYEI	Sietek!	CARILLO	
CARILLO	Ne siess! Ott voltál a lakomán, hol Kendi Sára eljegyzése volt? Mi dolgokról esett szó?	SENNYEI	
SENNYEI	Sietek!	CARILLO	
CARILLO	Mondom, ne siess! Hidd el, én a jóakaród vagyok. Sajnálom, hogy olyan előkelő	SENNYEI	
		CARILLO	

Pongrác uram, beszéljünk okosan.
Nem kívánom, hogy besúgó legyél,
hogy megrágalmazd a főrendeket -
Hát mit akarsz?

SENNYEI
CARILLO
SENNYEI
CARILLO

Te sértett ember vagy, Sennyei Pongrác;
panaszokod, hogy Zsigmond nem becsül.
Mit képzel: az urak becsülni fognak?
Állj Zsigmond mellé! Mutasd meg, mit érsz,
és ömellette legnagyobb leszel!
Átengednéd a pályát Jósikának? - Ő
tényleg tud az összeesküvésről,
pedig legkevésbé sem részese.
Még egy listát is mutatott nekem,
melyről a nevem, úgy láttam, hiányzik,
pedig sürgetted, hogy fölírjanak; az
övé meg, úgy láttam, fölkerült.

SENNYEI
CARILLO

Te vagy az ördög!
Mindegy, ki vagyok:
fő, hogy megbízlak néhány feladattal.

Kilencedik szín

A fejedelem lakosztálya. Zsigmond, Genga és más olaszok

ZSIGMOND *(a belépő Jósikához)*
Több mint egy órája váraozunk;
az asztrológus azt mondja, korán van. - S
hogyan áll e bús világ?

JÓSIKA
A törökök
megállás nélkül nyomulnak előre;
elfoglalták túl a Dunán Tatát,
Veszprémet, Pápát és Komáromot,
és Győrt és Székesfehérvárat is, a
régir királyok lakóhelyét.
Mely ellenük szegülne, nincs erő,
hacsak nem Istené. De azt hiszem -
S Carillo már megint Prágába ment!
Egyedül maradtam, tanácstalan. Te
vagy az egyetlen barátom itt.

ZSIGMOND
Mi már nem is számítunk, nagyuram?
Úgy értem, hogy a magyarok között
Jósika István egyetlen barátom.

BOHÓC
ZSIGMOND
Mondd, barátom - de ne köntörfalazz,
ne kímélj és ne szépítgesd a dolgot -:
alkalmas vagyok az uralkodásra?

GENGA
Rossz kérdező vagy. Mi lesz, ha nemet mond?
Megdühödöl! Ha igennel felel?
Még azt hiszed, hogy érdekből teszi!
S végül, ha úgy felel, hogy „nem tudom”,
az hűtlen gyávaságnak jele volna. - Es
most kíváncsian várjuk a választ.

ZSIGMOND
Jósika, megtiltom, hogy válaszolj!
Nem érdekel a diplomácia,
sem az ország tündér gonoszkodása!
Azt mondd meg, hogy én -- én vagyok-e még?

JÓSIKA
ZSIGMOND
Uram, furcsa kérdésed megijeszít.
Nem kell a rémüldöző tisztelet:
az csak rangot és csak hatalmat ismer.
De ha mindez lemállik, mi marad? Ki ez
a test? Kiből szól ez a hang? Ki van a
sápadt, keskeny arc mögött?

JÓSIKA
ZSIGMOND
Drága barátom -
Neked van fiad: vedd
ki a bölcsőből, és látni fogsz egy
embert, aki még csak önmaga; alszik,
szopik, s ha fáj a hasa, felsír. Még
nem rontották meg az iskolák, nem
cserzették meg a tapasztalások, az
előítéletek, babonák,
a társadalom vaskorlátai,
nagyravágyás, vallási gyűlölet - Még
nem tudja, hogy meg kell halnia, még
nem tudja, hogy szeretnie kell,
s hogy bűnben fogantatott - Hagyjuk ezt!
Barátom, pokolian szenvedek;
oly kín ez, melynek orvossága nincs. A
jósda nagyhirú parancsszavát
képtelen vagyok teljesíteni.
Nem ismerheti magát ez az ember -
akit megismer, az valaki más!

FUVOLÁSLÁNY Te félisten, ha kedved elborult,
majd muzsikámmal fölvidítalak!
ZSIGMOND Meguntalak. Itt a legjobb barátom,
ülj az ölébe, neki hízelegj!

FUVOLÁSLÁNY Majd azt képzem, hogy veled vagyok!
BOHÓC Idenézz! Majd én! Egy remek mutatvány
TÁNCOSNŐ Ne vond elő sületlen ércedet!
Énrám figyelj, felség! Ismerek egy
táncot, melyet Boldog-Arábiában
tündérleányok lejtenek, midőn a
kalifa nászéjszakára készül!
ZSIGMOND Ez a népség sohasem értené meg,
mi fáj nekem. Vidám haszonlesők.
JÓSIKA Jól értem? Attól félsz, hogy Boldizsár
ZSIGMOND Attól félek, hogy mindez tévedés!
Lásd, Jósika, gyenge csontú vagyok,
homályos lelkű, fáradt, magtalan.
Régi család utolsó ivadéka, kibem
testet öltött az összes ősök
végzetének egy-egy rossz részlete.
Miket mutathat magából az ember,
kinek ily rengeteg sok őse van?
Ismerem őket, vitázom velük - de
akkor is őket visszahangozom!
Es az ősök azt mondják: nincs tovább! A
Báthory-ház komor titkai
utánam nyúlnak régmúlt századokból.
Huszonegy éves vagyok, Jósika, és
öreg vagyok. Már kihűlt a vérem. O,
jaj, vénnek lenni éretlenül, és
elhasználtan lenni fiatalnak!
Zsigmond!
ZSIGMOND Ne gondolkodj vigasztaláson.
Ha tudnád, hogy szavad mennyire fáj!
Bár csak minden kínodat én viselném!
ZSIGMOND Te magad harcoltad ki sorsodat:
ezért bízom benned, ezért szeretlek.
- Jobb uralkodó lenne Boldizsár.
JÓSIKA Tréfálsz, uram? Vagy kínzod magadat?
ZSIGMOND Erősebb nálam, tehetségesebb;
s amit szerez, ragaszkodik is ahhoz.
Uram, te született uralkodónak.
JÓSIKA Am uralkodóként halok-e meg?
ZSIGMOND Tudom, hogy Boldizsár a trónra tör,
ha látszólag megbékült is velem.
- S mi lenne abból, ha lemondanék?
JÓSIKA Véres tragédia.
ZSIGMOND Vizes bohózat: képzeld csak el mind
az öt felvonást!
JÓSIKA Ne hátrálj meg!
FUVOLÁSLÁNY Hallod-e, te magyar:
te csak beszélsz? Egyebet nem csinálsz?

TÖRPE *(tapsol)* Bravo bravissimo - Adj engdélyt, hogy
eldaloljam költeményemet!
(Énekel)
Úgy kongok, mint Diogenész
egy sárházban, hol vályog
falakon virágozik penész,
és hangocskám kóvályog.
Cinikus vagyok, mint Adám,
hisz én is akámerre
viszem az égő gyertyát, ám
nem talállok emberre!
ZSIGMOND Tehát értesz a költészethez is!
Tegnap fejszámolóknak bizonyultál
és aranyművesnek tegnapelőtt.
JÓSIKA Itt egy arany! Műveld, ahogy tudod!
Zsigmond, a bánatok bilincseit
szakítsa szét az erős akarat!
Az országgyűlés másodnapja tart;
Kendi hívei egyre hangosabbak,
már nyílt pártütésről is szó esik.
A székelek lázonganak, a szászok
meg akarják tagadni az adót
ZSIGMOND Úgy mondod ezt, mint valami örömhírt!
JÓSIKA Carillo, ki Prágába ment azért,
hogy idehaza neked Krisztiánát -
ZSIGMOND Róla egy szót se!
JÓSIKA Rögjön visszafordul, ha nincs Erdélyben rend és
ZSIGMOND nyugalom. Szedd össze híveidet -
Kik azok, ha nem számítunk téged és
Carillót? Legmagányosabb a
fejedelem!

Kik az én híveim? Csak azt tudom,
kik voksolnak ellenem: Kendiék,
Boldizsár bátyám, Kovacsóczy -
Ő nem;

JÓSIKA a kancellár a döntő pillanatban
melletted áll, addig színleg velük tart.
ZSIGMOND En pedig színleg életben hagyom.
S ki még?
JÓSIKA Itt volna másik rokonod, a váradi
kapitány, Bocskai.
ZSIGMOND Nem szeretem!
JÓSIKA Ne féj, ő sem szeret;
Kendiéket még kevésbé szeretné.
ZSIGMOND Aztán Geszti Ferenc -
Moldvába ment,
Áron ellen Rázvánért küzdeni.
JÓSIKA Áront karóba húzták, és Ferenc itt lesz hamar.
ZSIGMOND Vagy úgy.
JÓSIKA Aztán... Akarsz-e,
mutassak-e biztos pontot, ahonnét, mint
Szirakúza bölcse az egész világot ki tudná
mozdítani,
ZSIGMOND te a mozgalmat megállíthatod?
JÓSIKA (papírt vesz elő) Mutass!
Íme, Kendiék elvakult
fúriája lesz mentőangyalod.
ZSIGMOND Olvasd e sok nevet: még csak mi tudjuk,
JÓSIKA hogy egytől egyig elszánt híveid, mert
ZSIGMOND addig élnek, míg uralkodol.
JÓSIKA Nem hisztem! Kovacsóczy betűi?
ZSIGMOND Megszereztem.
ZSIGMOND Nem is oly ostoba
a kancellár, mint hinni lehetett,
és nem is annyira becsületes.
- Barátom, köszönöm a szép vigaszt;
véremmé válnak az irott nevek!
JÓSIKA Van-e terved? Gyors légy és vaskezü!
ZSIGMOND Nem számolunk le a szervezkedéssel.
Ha azt akarják, hogy menjünk, megyünk,
és maradunk, ha lesz marasztalás.
Holnap - habár ez nem szokás - az ország-
gyűlésben személyesen jelenünk meg, s
megpróbáljuk legbölcsebb szavainkkal
meggyőzni az erdélyi rendeket, hogy mit kíván
az ország érdeke - tán fölfogják a zsíros
agyvelők. Ha meghallgatnak: jó, ha nem: az is
jó, de mi hisszük: hajlítható az ész.
JÓSIKA Búcsúzó: a gyűlésben a helyem.
Meghallgatom, mit szólnak az urak, s
megfigyelem, kikre számíthatunk.
Isten segítsen, drága fejedelmem! (E1)
ZSIGMOND (ásít) Eluntam az erdélyi népeket!
Jertek ide, finom latinjaim,
végre valóban egymás közt vagyunk!
- S hogy játszottam a petyhüdt kótyagost?
GENGA Ragyogó színész lett volna belőled:
már majdnem kitért a nyílt színi taps.
Olaszok tapsolnak, dobognak, ujjonganak

BOHÓC Most következék a színváltozás!
GENGA Ha már Itáliába nem utazhatsz,
idehozunk egy kis Itáliát!

Olaszok délszaki növényeket, antikoszlopfőket, szobrokat, kárpitokat,
mediterrán tájképet hoznak

Mindent elvárászolunk egycsapásra:
félvad hazádhoz ne kössön a gond!
Mehetsz az Arnótól Szicíliáig,
s amerre jársz, virágot szór a nép!

Olaszok színes rongyokat hajigálnak

Most Velencében szállsz ki gondolából,
egy kis kocsmában vörösbort iszol; az
álarcosok rád kacsintanak, egyikük
előlép -
ÁLARCOS (előlép) Felséges úr, én vagyok
Girolamo Diruta,
a messze földön híres muzsikus.
Neked ajánlottam fő művemet: egy
szép toccát abból játszanék!

Zene

ZSIGMOND (kezében kottával)
II Transsilvano! Zsigmondnak ajánlva!
ÁLARCOS Itt jobban szeretnek, mint a hazádban!
ZSIGMOND Mennyi napfény!
GENGA Sienában vagyunk; lakásod itt a
Malatesta-ház.
Odanézz! Malatesta lánya jön!
HÖLGY-LÁRVA Malatesta legszebb lánya vagyok, az
emeleten jobbra van szobám. Éjfél
után az ajtó nyitva lesz:
ne késlekedj!
ZSIGMOND S még rólam nem hiszik
az itthoniak, hogy férfi vagyok!
TÖRPE Mi nem lehetél székítád között, latin
földünkön ezerszer vagy az! Igy
lesz Anacharsisból Priapus,
Priapusból magyar Mirandola!
GENGA Ez itt a híres univerzitás!
TUDÓS-LÁRVA Tanult itt jó néhány magyar diák;
miért nincs köztük Zsigmond? Hiszen ő
mindegyiknél fényesebb szellemű! -
Kötelességek nyűgöztek? Seba! Igy is
tudósabb vagy mindenkinél! Koszorút
nyersz nyilvános dispután!
Olaszok megkoszorúzzák Zsigmondot

ZSIGMOND Még mik jöhetnek?!

GENGA Rómában vagyunk.
Felragyognak a süppedő romok:
köztük jár Zsigmond, az isteni felség!
Zsigmond, ne késs! Rád vár a Szentatya!
BOHÓC Sokat gondoltunk rád, kedvelt fiunk,
PÁPA-LÁRVA míg hánykódtunk álmatlan éjszakákon:
mivel jutalmazzuk hűségedet,
s hogy idejárultál színünk elé
tévelygők fészke Transzilvániából?
Adjunk egy püspökséget? Az kevés!
Jobbat gondoltunk: bíboros leszel!
Terítsétek rá bíborosruháját,
hozzátok a bíboroskalapot!
Olaszok bíborosnak öltöztetik Zsigmondot

Annyira kedvelünk, hogy azt kívánjuk,
mindennap személyünk mellett időzz!
Folytassunk meghitt, elmés csevegést,
nehéz ügyekben szolgálj bölcs tanáccsal,
s ha majd magához vesz minket az Úr, te
légy Szent Péter trónján -
ZSIGMOND Ez csak álom!
GENGA Az álmok nem hazudnak! - Jöjjetek!
Megáld benneteket a bíboros!
Olaszok letérdelnek Zsigmond elé, kezét csókolgatják

ZSIGMOND Ha már az embertestnek szárnya nincs,
miért hogy a képzet röplüni tud? S ha
már nem ismerhetjük a jövőt, miért látjuk
előre tetteinket?
Minek törvény, ha mindig megszegik, s
ha nincs törvény, az ítélet miért van?
Egy lépéssel az égbe kéne hágni, vagy
földbe temetkezni, mint vakond, de
kettő közt hányódni - förtelem!
Emberfaj! Félbehagyott szörnyeteg faj!
Sárból kecmergő sár! Kopasz vadállat,
kinek szépsége fügefalevél!
Öntelt agyag! Burok nélküli magzat!
Isten képe, százmillió gyönyör,
ki jókedvében szétrugdossa házát, s
a fagyban szívettépoén zokog! A
halálraítélt arcába nézz,
nézd a menyasszonyt a nászészakán, s
nem lesz-e káprázattá a valóság? De
vannak fényes pillanataim,
midőn a túlzottan éles tekintet
felhasítja a látvány függönyét -
mögéje pillantok, és borzadok.
A csillagok állása kedvező.

JACOMO (jön)

ZSIGMOND Ki szólított? - Vagy úgy, az asztrológ!
Megteszed, amit ígértél?
JACOMO A perc
lassan jött, ám gyorsan illan. A fényt
oltsátok el! Szálljatok magatokba!

Sötét

ZSIGMOND Megidézed Hunyadi szellemét?
JACOMO Akit csak hívsz és küld az Alvilág. Nem
szükséges további készület: fölrajzolom
a Tetragrammatont, mely megvéd a
pokol erőitől, köréje kettős varázskört
vonok, és meggyújtom e három
füstölőt. Beszélj a szellemekhez; ők
felelnek. Egyre vigyázz: nehogy belépj
a körbe! - Nézzétek! Ott van!

Jön egy szellem

ZSIGMOND Te vagy Hunyadi?
Hunyadi János, a törökverő,
kinek csontja itt nyugszik a közelben?
Tiltólag int, hogy hozzá nincs közöm!
Hátrább mutat! - Régebbi Szellemek
tódulnak hozzám - Ott jön! - Te vagy az?

Újabb szellem jön

Mely évszázad öbléből érkezel? Bús
példáddal mit akarsz mondani a
szagattott lelkű dédunokának? Ősöm
vagy? A családfa ágbogán, test és
jellem zezzugain keresztül milyen
irányba lendítesz tovább? Tőled
kaptam Azt, aki én vagyok? Vagy
kihulltál belőlünk? Nincs neved?
- Halljátok, mit mond? Már tudom, ki ez!
Megismerem süvegéről s a Napról, mit
aranylánc tart a szíve fölött! Te vagy
László király! De nem a szent, hanem a
későbbi, a Féktelen, aki pogány kunok
közt született, aki pogány kunokkal
cimborált, pogány kunokat véresen
leverte, véres tivornyán dorbézolt velük, s
az ő kezüktől halt meg véresen! -
Mit mond? - Ne többet! Nem bírom tovább!
Ahányszor szól, annyiszor eltipor! Látom
egész jövőm Sorsomat, nem
eseményeként, hanem egészben: még meg
sem írt és máris elveszett krónikák lapjairól a
nyomor,
a kétségbeesés, a döghalál
képe hamvad a szemhéjam mögé, hogy
kedvem volna két szemem kivájni! Milyen
borzalmak szerzője leszek: világosan
látom e pillanatban, és egy perc múlva
feledni fogom!

Újabb szellemek jönnek

Hát amott? Hajszás kedvű férfiak
fejszójukat vészjósan lengetik! De kit
hajszolnak ők? A bíborost? Hogy
bosszút állnak a bíboroson? Hogy
megszabadulnak a bíborostól? Hogy
szekercéikkel végre bezúzzák barna
fürtös fejét a bíborosnak?
Megálljatok! Nem vagyok bíboros!
Ez nem az én ruhám! Nem én vagyok!
Ne félj, uram! Ezek testetlen árnyak,
közülük egyik sem tud ártani:
és nincs módjuk, hogy átlépjék a kórt.

Újabb szellemek jönnek

ZSIGMOND Hát ez? Megismerem a koszorút! Isteni
Caesar, mit üzensz nekünk? Látjuk,
sebedből patakok a vér - már értem!
Nagylelkű voltál, szelíd, az
ellenségeidet élni hagyta,
és ők - de majd másképp cselekszem én!

- Hát ez az asszony? Szomorú szeme
különös ellentétben áll a hús
vidám és leplezetlen bársonyával!
- Már ezt is látom! A kéj rejtekéből
előkúszik a lappangó halál:
ezüst kacagásból csontvázvigyor!
Egyiptomi nő! Azt mondod, szeretsz?
Hervadó test, széthulló kusza lélek: az
utolsó szerelmed én vagyok?
Sötét úton kísérőd - már megyek - megvédlek
én - a kígyó - csak sziszegj! - A teremtés - az
örök Bűn - tudom - Nem Ádám és nem Eva -
gyere, kígyó! - hanem Isten - a csók -
mindent bezár - - minden - a csók - a tűz -
kettéhasít -

*Betámolyog a varázskörbe, összerogy. A szellemek eltűnnek. Teljes
zűrzavar*

GENGA Világosságot ide! Tömjetelek szájába
rongyot, nehogy elharapja a nyelvét!
Gyorsan!

HANGOK Segítsé! Vízet!

JACOMO Mi ez?
GENGA Lelke az Alvilágba pillant, vagyis
rájött a nyavalyatörés.

Vége az első résznek

MÁSODIK RÉSZ

Tizedik szín

Gyulafehérvár, országgyűlés

DEÁK Megszavaztuk az éves fejadót, s
megvitattuk a törvénytervet is, mely
a székelyek meg nem érdemelt
könnyebbségeit fogja eltörölni.
Következzék -

ÖREG SZÉKELY Egy szóra még, urak!

Előbb hallgassatok meg minket is!

SENNYEI Hát te ki vagy? Milyen joga van itt?

ÖREG SZÉKELY Egy székely, ki szabadnak született,
s mindig részt vett minden tanácskozáson.

KOVACSÓCZY Ezzel többé ne fáradj! - Székelyek,
odavesztek jogaitok, midőn

János király ellen lázadtatok!

SENNYEI Ott voltál Vásárhelynél a csatában?

Mi ott voltunk: csak harminc éve történt!

Most újra szemünk elé mersz kerülni?

KENDI SÁNDOR Köszönd a halott királynak, hogy élsz!

Nem hallgatott rám, kegyelmet adott!

FORRÓ Ki kéne benneteket irtani,
s a Székelyföldet aláztatosabb

jobbágyokkal népesíteni be!

ÖREG SZÉKELY E szókat megbánjátok még, urak!

BOLDIZSÁR Az urak bánják? Nem a székelyek?

„Székely támadt” és „Székely bánja”: két vár,
most épültek, harminc esztendeje.

Emlékszel?

ÖREG SZÉKELY Megbánjátok még, urak,
hogy várat emeltetek ellenünk,
s úgy néztek ránk, mint ellenségekre:

valóban az leszünk egy szép napon!

Nem kiváltságokat követelünk, csak

védelmezzük maradék jogunkat, mitől

most készültök megfosztani! Vérünket

adtuk századokon át a hazáért - és ez

a jutalom?

KOVACSÓCZY Nem kell a véretek, hanem robot kell.

ÖREG SZÉKELY Márpedig jobbágyok mi nem leszünk!

De várjatok! Majd a fejedelem -

FORRÓ Zsigmondban bizakodtok, nyavalyások?

Hisz magát sem tudja megvédeni! Az

üstökénél fogva megragadjuk, s úgy

rángatjuk!

KORNIS Egyébként hogy merészelsz a székelység

nevében szót emelni? Vagyunk itt a teremben

számosan a nemes székely nemzet tagjai,
csupa nagyúr!

ÖREG SZÉKELY Fajtájuk árulói.
 DEÁK Ebből elég! Vigyék a gazembert,
 hadd kóstolgasson egy kis mogorót!
Darabontok az öreg Székelyt kivezetik
 Megszavazzuk? Lássam a kezeket! -
 Ellene senki? - Ez meg van szavazva.
 Most következik -
 RAVASZDI (berohan) A fejedelem!
 DEÁK Micsoda?
 RAVASZDI Személyesen jön ide!
 KOVACSÓCZY A Szinán pasa levele miatt jön! -
 Jósika, gyorsan az iratokat!
 Bár véleményét én adom elő,
 mint az a kancellár feladata -
 KENDI SÁNDOR Tudjuk, mit akar; mi nem azt akarjuk!
 DEÁK Halkabban, urak! És te, Boldizsár, te mit
 mondasz?
 BOLDIZSÁR Akármit mondok is,
 azt ötezer torokból harsogom! Mi
 vagyunk a súlyosabb serpenyő.
Jön Zsigmond Lázár Istvánnal és Geszti Ferencsel. Sápadt, kimerült
 ZSIGMOND Köszöntünk benneteket, híveink.
 DEÁK Üdvöz légy, urunk! - Meglepődve bár, de
 szívesen látunk magunk között.
 ZSIGMOND Nem parancsolóként jöttünk közétek,
 de mint fiatalok és testvéretek.
 Az ország iránti aggodalom
 hozott a gyűlésbe - de hallgatunk,
 helyettünk szóljon kancellár uram!
 KOVACSÓCZY Három vitás pontot kell megbeszelnünk.
 Először is, az állam helyzete,
 vagyis milyen fordulóponton állunk;
 másodsor, mi lehet Szinán pasa
 követelődzése mögött, vagyis
 békíthető-e vagy veszünkre tör; és
 legvégül, mit vár tőlünk Rudolf,
 mit vár a pápa, mit vár Magyarország.
 Ad primum -
 GERENDI Tőlünk mit se várjanak! Üljön
 vesztig a nyomorult haza!
 KOVACSÓCZY Folytatom a pontok előadását -
 ZSIGMOND A kancellár, úgy látszik, már idős:
 az ő szava nem elég lelkesítő.
 Beszélék én, ha nem készültem is rá. -
 Főurak, azért választottatok
 már gyermekkoromban fejedelemmé,
 hogy megtartsam épségben a hazát.
 Életem kétharmada telt a trónon, s az
 ország azóta békében él,
 bár határainkon túl háború van.
 De most egyértelmű jelek mutatják,
 hogy a szultán szándéka nem egyéb,
 mint országunkat, Erdélyt eltörölni, és
 ezen változtatni nem tudunk
 sem könyörgéssel, sem behódolással,
 sem az ország összes kincseivel!
 Mihelyt Magyarország megsemmisül,
 Szinán azonnal megrohanja Erdélyt!
 GERENDI Hol a bizonyíték?
 SZALÁNCZI Az aranyakban,
 miket Prágából kapnak egyesek!
 ZSIGMOND Nincs más választásunk, mint ellenállni!
 GERENDI Mint az egerek, úgy tartunk tanácsot a macska
 ellen!
 SZALÁNCZI Csakhogy ki a macska?
 ZSIGMOND Ne csak énám tekintetek, urak!
 Nézzetek messzebbre! Vegyék észre
 a haza nyomorult állapotát!
 KENDI SÁNDOR Magyarországáról beszélés?
 ZSIGMOND A hazáról!
 KENDI SÁNDOR Márpedig nekünk Erdély a hazánk!
 FORRÓ Mi jót adott Magyarország nekünk?
 Egy regiment rongyos menekülőt,
 akik a mi kenyérünket eszik,
 s lopnak, ha már unják a koldulást!
 ZSIGMOND Úgy még távolabbra tekintetek!
 Nézzétek a kereszténység ügyét!
 A pogányok egyformán fenyegetnek
 reformáltakat és pápásokat!
 A civakodó felekezetek
 a közös harcban ismét összeforrnak -

GERENDI És visszajönnek a jezsuiták!
 ZSIGMOND A regensburgi birodalmi gyűlés
 fegyverbe szólít minden fejedelmet!
 Rudolf császár -
 FORRÓ Azt beszélük, megőrült.
 ZSIGMOND - katonákkal és pénzzel támogatna! A
 lengyel király - rokona Rudolf nak - a
 szövetséghez most csatlakozik!
 Havasalföldében a hős Mihály felbontja
 a török hűbérviszonyt -
 BOLDIZSÁR Lakomára hívta hitelezőit,
 gazdag törököket; míg ettek-ittak, a
 házat rájuk gyűjtotta Mihály. Majd
 országszerte minden törököt
 felkoncoltak; és a zsidókat is.
 ZSIGMOND Most eljött a kedvező pillanat!
 Most Európa önként kínál nekünk
 segítséget, védelmet: arra kér,
 hogy csatlakozzunk a szent háborúhoz!
 Ha elszalasztjuk e pillanatot,
 ha gyávaság vagy restség visszatörpít,
 és inkább Krisztus ellenségeit erősítjük,
 mint a testvéreinket, akikhez köt hit,
 erkölcs és rokonság: akkor nagyon
 vigyázzatok, nehogy
 megatalkodottságotok miatt később
 hiába kelljen könyörögni összetett kézzel,
 könnyekkel - azért, mit most szeretettel,
 önként ajánl üdvösségünkre a művelt
 világ!
 DEÁK A síri csend mutatja, mennyire
 szívünkig hatoltak szavaid.
 ZSIGMOND Akkor voksoljatok!
 DEÁK Nem tehetjük, uram. Nem akarunk ellened
 mondani, egyetérteni pedig nem
 tudunk.
 KORNIS A fejedelemnek igaza van!
 A tatárok Máramaros vidékén
 vonulnak - ha idejönnek, mi lesz?
 Es Magyarországon -
 KENDI SÁNDOR Gáspár, te hallgass!
 Neked már péppé lágyult az agyad!
 SÜVEG Erdélyi rendek, miért nem örültök,
 hogy tette vágó ifjú ül a trónon!
 FORRÓ A szászok fogják be a szájukat!
 SÜVEG A németek oldalán a helyünk!
 GERENDI Persze mert a szászok is németek,
 a császár fizetett ügynökei!
 SÜVEG Ez rágalom!
 GERENDI Ez hazaárulás!
 JÓSIKA Jól értettük? Eszerint aki Zsigmond
 oldalán áll, az hazaáruló?
 Aki hűséges a fejedelemhez,
 arról azt kell hinni, hogy titkosügynök?

Zúgás a teremben
 Ne dobálódzatok a nagy szavakkal,
 mert rátok fognak visszahullani!
 A vád a vádlók titkos vallomása!
 BOLDIZSÁR (kardot ránt)
 Mit nem merészelsz, te fattyú paraszt!
 A köldöködig széthasítalak!
 ZSIGMOND (elé ugrik)
 Fegyverrel támadsz a fegyvertelenre?
 Szúrj le, ha mersz! - Jósika, menekülj! JÓSIKA
 Összecserélték a dolgokat,
 de majd ők is cserélnek titeket!

Lázárral együtt kimegy. Elszörnnyedés moraja
 ZSIGMOND Nyáron van-e március idusa?
 FORRÓ Hol Caesar van, ott Brutus is legyen! Inkább egy
 ember vesszen, mint az ország! BOLDIZSÁR
 (lebocsátja kardját)
 Mások faszával vernéd a csalánt? - A
 zsarnokgyilkosság elméletét
 nem rólad formálták meg, szép öcsém!
 KOVACSÓCZY A bölcs Aristoteles írta volt,
 hogy Macedóniai Fülöpöt
 vezérré tették a thébaiak,
 miután elesett Epaminondas;
 mármint Fülöp győzött a háborúban,

Théba lakóit pedig leigázta,
miből is következik, hogy -
Elég!
GESZTI (előlép) Agyalágyult bölcsek! Tanácsurak!
Megvetitek a szelíd fejedelmet:
hát hallgassátok a vad katonát!
Sem írni, sem olvasni nem tudok,
de azt tudom, mitől döglök a légy!
Betúrágó szofista szófósók:
mit ér az a fene nagy tudomány?
A tudósok mindig tönkreteszik
az államot, ha kormányzásra jutnak!
Idegen országokban csavarogva.
zagyvaságokkal tömik fejüket!
Férfiakból heréltetek csinálnak, és
gyáva mesterkedésük nyomán a
megzápult erkölcsből kurva lesz!
Socrates volt Nagy Sándor nevelője:
együtt okádtak a bordély előtt, és két
pofára faltak peccsenyét - azt hiszitek,
ez filozófia?
Salamontól, ki a Danaidák
ötven lányát egyszerre fúrta meg.
miközben könyvében lapozgatott,
országát elragadta Hercules!
Márkus császár, a fő-fő bölcseleő.
ki legyeket szúrt a tolla hegyére, a
saját hitvesétől rettegett;
aztán az ősmagyarok seggbe rúgták!
Ti bélpoklos tudós töketlenek,
oly képet vágtok, mint megannyi Atlasz,
mint akik Erdélyt hordják vállukon a
földkerekség és az ég helyett, holott
még egy szakasznyi katonának sem
parancsoltok, ti kurafiak!
DEÁK
GESZTI Geszti uram, részeg vagy!
Nem bizony!
Meglátjátok, milyen józan vagyok!
LÁZÁR (kintről) Vitézek, utánam!
KOVACSOCZY Ez jogtalanság!

Lázár István darabontok élén benyomul
ZSIGMOND Erdélyi urak! Nem használ a szép szó?
Akkor kivont kardok közt tárgyalunk!
KENDI SÁNDOR Nem fogunk előtte meghajlani,
még kevésbé az erőszak előtt!
Távozzunk innét, hol az örület
a durva kényszerrel szövetkezik!
Erdélyi rendek! Tordára megyünk,
ahol az országgyűlés folytatódik!
Ha Zsigmond akar tőlünk valamit,
akkor csak jöjjön Tordára, közénk!

A rendek kivonulnak
ZSIGMOND Megálljatok! Lázár, állítsd meg őket!
Aki még egyet lép, halál fia.
LÁZÁR Későn szóltál.
ZSIGMOND Hogyhogy? Megölni mindet!
LÁZÁR Ha feszítet a hűrt, átállok én is.
ZSIGMOND Kornis, maradj itt! Ravaszdi, maradj!
KORNIS Nem lehet, uram; híveid vagyunk,
de nem válunk az országtól külön. (Kimegy)
RAVASZDI Egyébiránt is, mire megy velünk? (Kimegy)
ZSIGMOND Mindenki elhagyott! - En nyomorult! --De
most azonnal utánuk megyek! A
bátorság és a lélekjelenlét megfordítja a
közhangulatot; vagy hason csúszom
előttük, ha kell!
SÜVEG Ne menj Tordára, mert lekaszabolnak.
Inkább várj egy kicsit; nyugodj bele, hogy
kudarcot vallottál most az egyszer. Ha
bölcsebb eszközökkel újrakezded,
körültekintően, türelmesen
elérheted még, mit most el nem érsz. (Kimegy)
BOLDIZSÁR Édes öcsém, sokat akar a szarka,
csak hogy ahhoz fark is kellene. (Kimegy)
ZSIGMOND Kudarcot vallani - micsoda szegény!
Legyek hunyász, legyek esküszegő?
Szolga legyek Murád szolgáinak
szennykes kezében? Inkább a halál!
Halál? Nagy szó, de gyakran hangzik el:
túl sűrű használatból sima pénz! Lázár!

LÁZÁR Uram?
ZSIGMOND Hívd vissza Boldizsárt!
LÁZÁR Hívom, ha jön.
ZSIGMOND Hamar, szaladj utána!

Lázár kimegy

Ti pedig, darabontok, menjetek:
itt nincs többé őriznivaló.

A darabontok kivonulnak; Zsigmond egyedül marad

Ravasz a róka, csak hogy nem erős:
így szétmarcangolják a farkasok. Az
oroszlán erős, de ostoba, így a
csapdát nem tudja kikerülni.
Tehát mik legyünk: róka vagy oroszlán?
Oroszlán, mely a csapdát ismeri, és
róka, mely a farkasnál erősebb - az nem
lehet! Pedig lennie kell. Semmivé lettek
legszebb terveim: imént egy ország
fejedelme voltam,
és volt egy szépséges menyasszonyom,
ki majd bukásomat hírül veszi, s könnyű
szívvel Prágába visszafordul; egy perc -
és már földönfutó vagyok.

BOLDIZSÁR (jön) Hívtál, öcsém.

ZSIGMOND Igen, hívtalak. Tanácskozzunk,
mielőtt útnak indulsz: mostantól nem
dönthetek egyedül. A törököknek
válaszolni kell,
s a szövetség, úgy látszik, fennmarad -
de én Szinán elé nem vonulok.

BOLDIZSÁR

Ezen, Zsigmond, könnyű segíteni.
Szinán azt kérte, jöjjön Báthory:
s megy Báthory; nem Zsigmond. Boldizsár megy.
Elindulunk, elmegyünk Szolnokig - Szinán látja,
itt az erdélyi had. Ekkor üzenet jön, hogy a
tatárok a Barcaság felé pusztítanak, mire mi
tüstént visszafordulunk: így engedelmese
leszünk, de mégsem fogjuk testvéreinket
bántani.

ZSIGMOND

Bölcs ember vagy, uralkodásra termett,
megtaláltad a jó középutat,
mit én - bevallhatom - nem is kerestem.
Miért nem te vagy a fejedelem?
Azért -

BOLDIZSÁR

Ezen könnyű Segíteni.

ZSIGMOND

A hatalomról ezennel lemondok!
Borús kedélyed sugallja csupán, mit
később megbánnál ezerszer is!

BOLDIZSÁR

ZSIGMOND Akkor

is te vagy az alkalmasabb! Ebben
egyetértünk mindannyian: egész
Erdély, meg te, meg én.

BOLDIZSÁR

De mégsem

ZSIGMOND

Itt a jogar! Tessék, itt van! Fogadd el! -
En megesküdtem, hogy nem harcolok
pogány oldalon keresztények ellen; s ha
meghalok, és ha elvész az ország, én
akkor sem leszek esküszegő! Még a mai
nap elbujdosom innét.

BOLDIZSÁR

Az országgyűlés -, hogy törvényesen -
Milyen aggályos ember lett belőled! -
Nemesurak! Erdélyfőrendjei!

ZSIGMOND

LÁZÁR (bejön)

ZSIGMOND

Már elmentek.
Úgy te légy a tanúm, s a
kiváncsiskodó polgári nép,
hogy a jogart átadtam Boldizsárnak!

BOLDIZSÁR

En az ország jó gazdája leszek;
s rokonomnak hálásan köszönöm, hogy
erőszak nélkül, önként lemondott.

HANGOK

Hurrá! Éljen az új fejedelem!

Kimennek; Zsigmond egyedül marad

ZSIGMOND

Minden változásnak örül a nép, mert
azt reméli, az javára lesz, holott a
változás - Könnyű a népet
meggyőzni bármiről is, de nehéz a
meggyőződésben megtartani!
- Nekem sem ez, sem az nem sikerült.
Felforgatni régi szokásokat, új
törvényeket hozni: veszedelmes,

de szükséges - hát mégis ölni kell?
Mégsem kellett volna lemondani.
Zsigmond az országból hamar kimosdott:
őrült Zsigmond, hogy tehetett ilyet!
Ó, jaj, hogy e pillanatot megéltem - végem
van - meghalok - elsüllyedek -

Olaszok jönnek

BOHÓC Felséges úr, már azt hittük, megölték!
TÖRPE Már megírtuk a gyászbeszédet is!
GENGA Örömmel tapasztaljuk, mégis élsz; de
az a kérdés, hogy velünk mi lesz?
FUVOLÁSLÁNY Mi nem kellünk az új fejedelemnek!
ZSIGMOND Vagy úgy - ti jöttetek, barátaim? Ti nem
hagyjátok el a szenvedőt! Csak ne féljétek,
amíg láttok engem! Nem vagyok princeps,
de nagyúr vagyok; elutazunk együtt
Itáliába!
Járjunk a gyönyörűségek után,
miket jótékony ámitásotok
idézett föl: mindez legyen való!
Aztán, ha kifogyunk az aranyakból,
villanjon össze barna szemetek,
s hagyjatok ott az egyik utcasarkon.
- Máris indulhatunk!

GENGA Itt van Carillo!
CARILLO (jön) Fiam, hallottam -
ZSIGMOND Ne törődj velem!
CARILLO Esztelenség!
ZSIGMOND Inkább reménytelenség;
már úgysem lehet változtatni rajta.
Mellőzni való minden vélemény és
minden utólagos jótanács.
CARILLO Egyet mégis - hol maradt Krisztierna?
Megviselték az úti fáradalmak.
Már közel jártunk az országhatárhoz,
mikor a zavargásról értesült, s arról,
hogy veszélyben az életed. Az
aggodalomtól ágnak esett, aztán -
Meghalt?!

ZSIGMOND Nem, de nagyon beteg.
CARILLO Hagymázban fekszik eszméletlenül.
ZSIGMOND Hol hagyta?
CARILLO Szatmárban.
ZSIGMOND S te idejöttél?
CARILLO Nem hagylak el, fiam.
ZSIGMOND Hagyj el, Carillo! -
Vagy tégy nekem egy nagy szolgálatot:
Rómában keresd föl a Szentatyát; beszél
el, hogy hűséges fia voltam, s hogy
megtartottam esküvésemet. Inkább
lemondok, de nem hajlok arra, hogy a
szultánnak számolya legyek!

CARILLO Atkozott esküvés! - Fölmentelek! A
pápa föl fog menteni!
ZSIGMOND Atyám: ki
túl okos, az nem elég okos.
Elvesztettem egész országomat -
elbocsátlak, érdemes gyóntatóm.
Eredj! (*Kituszkolja Carillót*)
Elrontaná az utazást
szenteskedéssel és fondorlatokkal.
Megyünk Itáliába! - Várjatok csak;
hiszen Carillót most küldtem oda!
Jobbat gondoltam - Szatmárba megyünk.
Simone, hozd a műszereidet!
- Már biztos, hogy nem lesz a feleségem:
legalább egyszer látni akarom! (*Kirohan*)

Tizenegyedik szín

*A fejedelmi palota udvara. Szolgák rohangálnak, csomagolás, fejetlen
kapkodás. Jön Sennyei*

SENNYEI Gazember Carillo! Könnyű neki!
Prágában lebzelt a császár körül, s
amit kifőzött, azt egyem meg én!
Könnyű ellopni a pecsétnyomót, de
visszalopni annál kínosabb!
Ha megteszem - az Zsigmond. És ha nem?
Az Boldizsár! Ha sem-sem - az Carillo!,

ki Zsigmond nevében levelet írt!
Kilestem őt az ajtóréson át
Bármerre nézek is, veszedelem.
Ha Zsigmond megtudja? - S ha Boldizsár?
Ez is, az is fejemet véteti!
- Hé, te fiú! Vidd e furcsa ezüstöt - vagy
mégse vidd! - Mi ez? Bolond vagyok?
Szörnyű egyedüllét! Szörnyű magány a
tébolyult hemzsegés közepén! Rosszul jár az,
akire fölfigyelnek, és boldog, aki csöndben
meglapul. Butának lenni a legszebb dolog; a
véletlen a buták istene!
Jó Véletlen, csak ez egyszer segíts!
Nicsak - ott jön az olasz medikus;
még tőle kell félnem a legkevésbé.
Kezébe nyomom ezt a bűnjelet - ő
tudja, hogy kinek adja tovább. (*EI*)

Tizenkettedik szín

Várad, Csonka-bátya. Bocskai, Huszár Péter, Székely Mózes

BOCSKAI Mily különös! Báthory Boldizsár a
hadakkal az Alföldre vonult, s
nagy ívben elkerülve Váradot
nem értesített és nem üdvözölt.
HUSZÁR Önállóan támad?
BOCSKAI Ellenkezőleg: Színához törleszkedik a
bitang. Mit Zsigmond, az örök
ingadozó
soha, semmiképp nem tett volna meg,
állhatatos Boldizsár megteszi.
- Mi hír van Zsigmondról, Mózes uram?
MÓZES Zsigmond él. Biztos helyre menekült, s
hoztam egy néked szóló levelét.
BOCSKAI Kalandos életed sok részletét ismerem,
és örömmel veszem észre, hogy az idős
kor nem fogyatta meg sem bátorságodat,
sem az erődöt. Ez a vitéz, aki mellettem
áll, Huszár Péter. Veszprémből jött ide;
néhány pogány gigát, hogy elnyiszált -
Azt kívánom, legyetek jóbarátok,
mivel nehéz idő következik.
Azt mondják - de lássuk a levelet!
(*Olvassa*) „Halálos veszedelem környékez mindenfelől; segíts
rajtam, édes bátyám, Bocskai István! Könyörögve kérel szerető
rokonod és fiad, Zsigmond.”

Rokonom és fiam? Ez mit jelent?
Miért e kettős jajveszékelés,
mely orron-szájon egyszerre süvölt?
Bezzeg másképp szól a pimasz fiú,
mint két esztendeje - de hagyjuk ezt!
Csakugyan veszélyben van?
MÓZES Nem tudom. Hisz nem is láttam őt: a
palotában olaszok adták át e rongy papírt.
BOCSKAI Ha saját jószántából távozott,
ha külföldre szaladt, vagy ha megölték,
úgy semmi okunk sincsen közbelépni.
Lassú természetű ember vagyok, s
meggondolom, hogy odacsapjak-e. De
ha odacsapok, abból csapás lesz.

ÓRPARANCSNOK (jön) Kapitány uram, egy nagyúr van itt!
BOCSKAI Jöjjön be!
Órparancsnok kimegy

Tán Zsigmond szökött ide? Vagy
Boldizsár tenné tiszteletét? A két serpenyő
egyenlően áll: bármily kicsinység
lehúzhatja őket. Zsigmond megsértett - őt
nem kedvelem,
de Boldizsár, úgy látom, túl erős, és
rossz irányba rúgnak az erői.
Zsigmond - anyai részről rokonom.
Igaz: konok, de éppúgy, mint a sors,
mely vonszolja az ellenszegülőt, s
követi azt, aki elébevágh.
Míg Boldizsár - de ne siessük el!

FORRÓ (jön) A rendektől hozok üzenetet!
Tudod, mit művelt Zsigmond - vagy ha nem,
az a levélből úgyis kiderül!
Az ország híre nélkül elfutott,
mint akit üznek a haramiák!
S nem üzték?

BOCSKAI
FORRÓ Azt én honnan tudhatom?
A rendektől még csak búcsút se vett!

BOCSKAI (olvassa) „Szeretett atyánkfíának, Bihar vármegye főispán-
jának, a váradi főkapitánynak s a többi, s a többi. Miután Zsigmond
álnokul fel akarta bontani a török szövetséget, miután az ország bé-
kéjét megzavarta, miután az országból gyáván kibujdosott, azért új
fejedelmet választunk, minek céljából egy akarattal összegyűltünk.
Adjuk tudodra mindezt; és ha jóakarattal vagy irántunk, úgy magad
személyében jelenj meg Tordán, és voksolj az új fejedelemről, kinek
személyére fölesküdni ne késlekedj.”

FORRÓ Ki lesz a fejedelem? Boldizsár?
Lehet, hogy ő; lehet, hogy senki sem.
Sokan a republika hívei.
Egy bizonyos: hogy Zsigmond soha többé.
Gyors választ, uram; sürges az idő!

BOCSKAI Válaszolok gyorsan és röviden.
Egy: az országhoz jó szívvel vagyok,
kettő: Tordán ott leszek magam is.
Mondjak-e többet?

FORRÓ Ennyi most elég.
BOCSKAI Addig is, míg Tordára érkezem,
két főemberemet előreküldöm.
Székely Mózes, Huszár Péter veled megy.

FORRÓ Köszönöm, uram; ez jó felelet.
Akadnak még, akik gyanakszanak rád,
mert Zsigmond közeli rokona vagy,
és nagy hatalom van a kezeidben.
Am kedvező válaszod hallatán
belátják majd, hogy nem kell félniük.

Székely Mózesrel és Huszár Péterrel kimegy

BOCSKAI (egyedül) Márpedig Zsigmondnak van igaza:
a háborút nem lehet elkerülni!
Álnok, szeszélyes, víztekintetű,
nyavalyatorós; és igaza van!
Napról napra látom, hogy a török
lassan, de biztosan támadni készül.
Alkudozással nyerhetünk időt,
de biztos, hogy nem nyerünk életet.
- Mégis, Boldizsárnak nyert ügye van,
őt kell pártolni; Zsigmond megbukott.

ÖRPARANCSNOK (jön) Ibrahim akar beszélni veled!
BOCSKAI Jöjjön be!
ÖRPARANCSNOK Lent van a kapu előtt! (Kimegy)
BOCSKAI Már tudják a dolgot a törökök,
s az ő szavuk súllyal esik a latba.
Ez is Boldizsár mellett szól. Ha őt
akarják, mást én sem pártolhatok,
ellenében Zsigmondot legkevésbé.
Akarhatnak-e mást? - Márkházi Pált,
vagy ahogy most hívják, Ahmed pasát,
az Aradról szökött pénzhamisítót,
ki azt ígérte, hogy kilencszer annyi
adót fizet, mint eddig volt szokás?
Nem lehetetlen -

IBRAHIM (jön) Üdvözlégy, uram,
jósomszédunk és nekem jóbarátom!
Fogadd szerencsekívánatomat!
Mihez?

BOCSKAI
IBRAHIM Olvasd, és mindjárt megtudod!
BOCSKAI (átveszi a levelet) Szinán? Aki halállal fenyeget?
IBRAHIM Most a szelek másképpen fújdogálnak.
BOCSKAI (olvassa) „Megértettük, hogy Nagyságod őseitől fogván te-
kintetes és becsületes nagyúr, és hogy Nagyságod a somlyiai Báb-
horyaknak anyáról atyafia. Zsigmond vajdát is az Uristen után a
török császár emelte nagy méltóságra, kinek szerzője Isten után és a
hatalmas császár után én voltam. Akaratom pedig az: ha Te a
hatalmas török császárnak fejet hajtasz, és a némettől orcádat
elfordítod, akkor néked megszerzem a fejedelemséget Kassáig és
Nagyszombatig, és koronát adok, és magyar királlyá teszek. Ha
pedig az ország és a benne való nagyurak Nagyságodat fejedelmük
gyanánt el nem ismerik, segítségedre sietek százezer jó
vitézemmel, csak nyisd meg előttem Várad kapuját. Az Isten az én
császáromnak oly

hatalmat adott, hogy juhászból csinálhat királyt, királyból ismét ju-
hászt, mit jó néhányszor meg is bizonyított. Ha Nagyságod az én
szómat és intésemet fogadja, mindjárt hozzám jöjjön Szolokra,
minden félelem és késedelem nélkül; mert ha a nyilat egyszer kilövik,
azt már vissza nem lehet fordítani. Isten velünk. Írtam a szolnoki tá-
borozásban, Szinán pasa.”

IBRAHIM -- Fogadd e csekélységet a levélért;
oly súlyos dolgokról van benne szó,
hogy egy lélegzettel nem dönthetek.
Ne higgy a németnek, uram, becsapnak!
Ígéretében sosem lesz hiány,
de vagy cserbenhagynak, vagy ami rosszabb:
földedre küldik zsoldosaikat,
kik a szegény pómépet öldöskik;
aztán - te református vagy, uram!
Üldözni fogják egyházadat is!
Elűznék a prédikátorokat,
a templomokat mind elvesztegetnék -
mi, törökök türelmesek leszünk.
Te véded egyházunkat - a török?
IBRAHIM Magyar vagyok, jó magyar hazafi
és hívő kálvinista, mielőtt
BOCSKAI áttértem volna Mohamed hitére,
Igy érhetőbb. Eredj, te jó magyar;
mond meg a gazdádnak, hogy köszönöm
a levelét; gondolkodom fölötte.

Ibrahim el

Szinán ügyefogyott fondorlata
legjobbkor jövő figyelmeztetés! A
három papirost egy mérlegen kell
mérni, ha két serpenyő van is.

Tizenharmadik szín

Szatmár. Károlyi-ház. Jön Zsigmond álrühában és Genga

GENGA Fontold meg, mindenképp akarod-e látni
szenvedve őt. Mert a betegség oly
változást idézhetett elő -
ZSIGMOND Látnom kell őt, ha addig élek is!
Halottnak hisz - és meghaltam neki,
de látnom kell az arcát, ha csak egyszer,
hogy tudhassam, kit is vesztettem el.
Szemtől szembe legyünk - de ő ne tudja,
hogy ágyánál ott áll a vőlegény!
Uram -
GENGA Sejtem, mit akarsz mondani.
ZSIGMOND Kártékony hóbort; jobb, ha nem teszed,
GENGA vagy még jobb, ha fölfednéd magadat,
az vigasz volna -
ZSIGMOND Genga, rosszul ismersz.
Pompával akartam fogadni őt,
megosztani vele főnségemet; hogy e
kettőtől meg vagyok rabolva, én is
önmagam tolvaja leszek! -- Az orvosi
vizsgálat ürügyén ott állhatok mellette,
s láthatom a teste legféltettebb titkait, miket
hálókamrában lát a férj vagy bordélyban
a kéjek habzsolója! Inséges morzsák
sorsom asztaláról: fölnyalom őket, mint
egy kóbor eb!

UDVARHÖLGY (belép) Azt mondod, orvos vagy? Nem látszol annak!
GENGA Ruházatunk a dúlt időt mutatja. Orvos
vagyok, s nem egyszerűen az, de
Zsigmond fejedelem orvosa.
Zsigmond parancsára jöttem ide;
Zsigmond utolsó kívánsága volt ez,
mikor hallotta, hogy úrnőd beteg.
És hogy minden kétséged eloszoljon, itt
van a Zsigmond által írt levél; saját
kezűleg pecsételte le.

UDVARHÖLGY Bocsáss meg, bizalmatlanok vagyunk e
vad vidéken; de már így egész más!
ZSIGMOND Igaz, hogy meghalt Zsigmond?
Igy igaz;
ott voltunk, amikor elmenekült.
UDVARHÖLGY Kérlek, ne mondjátok ezt a betegnek,
mert bánatába, félek, belehal!

Nagyon szerette Zsigmondot, pedig még nem is látta - napok óta sír!
Mondjátok azt, hogy él!

ZSIGMOND Meghalt, ha mondom!
És jobb neki, hogy meghalt: józan ember képes-e dicsőséget és hatalmat elveszítve, tengődni aljasul?!

UDVARHÖLGY Mondd, ez is orvos?
GENGA Ez csak a segédem.
Zsigmond közvetlen közelében élt, mi több: hasonlít is rá egy kicsit.
Ebből sok mulatságos tévedés támadt a boldogabb, letűnt napokban.

UDVARHÖLGY Furcsán beszél.
GENGA Csak Zsigmondot siratja.
Fájdalmat rejt, azért kemény a szó.

UDVARHÖLGY Nos, menjetek be: Krisztierna vár.

Zsigmond és Genga belép egy ajtón

Mi lesz velünk? Uramisten, segíts!
Ellenséges ország határvidékén, a törököktől tíz mérföldnyire, kiszolgáltatva minden martalóc támadásainak - Úrnóm, szegény, félig halott -

CARILLO (*jön*) Ébren van Krisztierna?
UDVARHÖLGY Te itt? Hát megmenekültél, atyám?
CARILLO Váradról jövök. - Hogy érzi magát?
UDVARHÖLGY Rosszul. Most vizsgálják az orvosok.
CARILLO Majd jobban lesz, ha beszélék vele: jó híreim vannak! Először is, Zsigmond biztos, hogy él. Itt kóborol valahol a környéken áruhában: csak lássam, és rögtön fölismerem!
Zsigmond él, és visszanyeri hatalmát!
Váradon rábeszéltem Bocskait, hogy Zsigmondot segítse - már elindult, viszi az egész váradi hadat, vonul Tordára - ott rendet csinál. Most, hogy Szinán elé ment Boldizsár, nincs bent az országban a főereg, de török támadás veszélye sincs. Ez azt jelenti - no de Krisztierna tényleg nincs jól? Föl kell épülnie! - Bocskai üzeni: Zsigmond siessen Kolozsvárra, s ott nyugton várja meg, míg ő a rendeket fenyegetéssel, vagy fegyverrel akár, de megtöri. Még néhány nap - míg úrnőd felüdül, addig Erdélyben helyreáll a rend, és meg lehet ülni a lakodalmat.
Hisz tudjuk: minden jó, ha vége jó. - Krisztiernánál orvosok? Gyerünk, míg végeznek, adass egy jó ebédet.
Megérdemlem az ebédet: siettem.
Éhes vagyok, s azon a perc időn, míg jóllakunk, nem múlik semmi sem!

Udvarhölgy és Carillo kimegy. Zsigmond a másik ajtón behátrál

ZSIGMOND Istenem! - Bár vakultam volna meg, mielőtt beléptem ebbe a házba!
Egy pillanat: s az eszménykép, amely szívemben élt, ezer szilánkra hullott! A szilánkok sebeznek - jaj, nekem! Irigylem őt - ő legalább szeret, és nem tudja, hogy viszonzatlanul! Most már vigasz, hogy trónom odavan, s vele odalett a menyasszonyom: csak boldogtalanná tenném szegényt. Országom elveszett: ez a szerencsém. Mennyi gaztett - és mindet elkövetném!

Tizennegyedik szín

Kolozsvár, *Farkas utca. Jön Bocskai, Huszár Péter, Székely Mózes és Ungnád Dávid*

BOCSKAI Ungnád uram, te is előkerültél? Bécsben fiatalabbnak láttalak, mikor az ifjú Nádasdy meg én őrséget álltunk a Hofburg előtt -

UNGNÁD Van annak már vagy húsz esztendeje. Elfogynak az öreg diplomata; Rudolf császár nem bízik senkiben, akit ráhagyott Maximilián.
Az egyetlen kivétel én vagyok, én Bizáncot is végighemperegtem, annál cífrább már Erdély sem lehet.
- De mondd csak, mily csodákra vagy te képes? Hogyan tudtad e vad provinciát, mely a török frigyhez ragaszkodik, és eltaszítja saját fejedelmét, ilyen hamar más belátásra bírni?
Hallom, Tordán összegyűltek a rendek; mi történt ott?
A többség Boldizsárt szerette volna megválasztani, de néhányan oly uralmat akartak behozni, hogy a hatalom közös. Mondták, hogy Velencében így szokás, s hogy Athénában ez divatozott. Ezen elvitatkoztak négy napig, ötödnap megérkezett Bocskai.
A sereggel?

UNGNÁD MÓZES Nem kellett a sereg: ott voltak a székelyek meg a szászok.
HUSZÁR Szebeni királybíró, Süveg Albert röviden szólt és nagyon okosan: felidézte, hogy Fehérvárt mi történt, szólt, hogy a lemondás érvénytelen, s a Kendi-pártot megvádolta, hogy - de mit meséljem?
A jó székelyek csákányokkal, fejszékkel odagyűltek, s mondták az uraknak: lássák, mi lesz, ha Zsigmondot nem hívják vissza tüstént.

UNGNÁD HUSZÁR S visszahívták?
Esz nélkül visszahívták. Ez volt Bocskai nagy pillanata, most kellett a sereg! - Elérte, hogy a rendek azonnal visszavegyék a főparancsnokságot Boldizsártól. Az országgyűlést rögtön ezután fölsozlatta, és újat hirdetett itt, Kolozsvárott, hogy Zsigmond az úr.
Es mondd, fiam - nevezhetlek fiannak, hisz jóbarátom volt Bocskai György, amíg kegyvesztettség el nem űzte -, nem félsz-e Zsigmond szeszélyeitől? Most hálás neked - ám a fejedelmek gyorsan felejtik a jótetteket, hacsak nem a szerzőik ők maguk. Míg szüksége van rád, addig becsül, de mi lesz majd, ha nem kellesz neki?
Mellőzni fog, vagy éppen félrelök!
Őcsém nem gondolja, de én tudom: mától fogva mindig szüksége lesz rám.
Még nem tett vissza nem fordíthatót, még csak ellenkezik vele az ország, még nem esküdött bosszút ellene. De majd ha kezeihez vér tapad, ha majd a meggyilkoltak lelkei mögötte kúsznak, mint palást-uszály, mit csontig vetkőzve sem bír levetni, ha majd fejére száll a gyűlölet, mint egy sötéten izzó glória: akkor megsemmisülne nélkülem, s rettegni fog a megsemmisüléstől.

Jön Zsigmond, Jósika és Lázár István

ZSIGMOND Bátyám, hogyan köszönjem meg, amit értem tettél?
BOCSKAI Böven lesz arra mód; most bölcsen használd ki a nyert ügyet.
ZSIGMOND Ezért, amíg élek, hálás leszek.
S ha valaha, szándékom ellenére megbántottalak volna - Megbocsátok.
BOCSKAI Nem haragtartó a természetem, s a múltra fátylat kell borítani.
ZSIGMOND Ungnád uram, örömmel vesszük észre személyedben Rudolf képviselőjét. Légy szemtanúja, amint az urak múltkori vokszakat szembeköpiük.

MÓZES Emlékezetes lesz a mai nap!
Ott jönnek a lehorgasztott fejűek!

Főurak jönnek

UNGNÁD Röviden szólj, és ne túl gőgösen!
JÓSIKA De hadd lássák: a nyeregben te vagy!
ZSIGMOND Nemes urak! Mi szívből megbocsátunk.
Nem haragtartó a természetünk, s a
múltra fátylat kell borítani.

UNGNÁD (magában)
Pénzt is úgy vesz kölcsön, mint szavakat?
Nem szívesen lennék hitelezője!

ZSIGMOND Nincs okunk neheztelni senkire, de
ha volna is, mindent elfelejtünk. A
jóságos, kegyes uralkodó sokáig
élő emlékezetét
szándékozunk az utókorra hagyni,
nem pedig a kegyetlen bosszulóét.
- Nini, Kovacsóczy! Te is jelen vagy?
Kancellár uram, köszönjük neked, hogy
buzgón képviselted az ügyünket, de
meglátszik rajtad a fáradás. Mai naptól
kancellár nem te vagy, hanem - de
tudod mit? Mégis te vagy. Maradj
fáradhatatlan, ahogy eddig! Ne is
szaporítsuk tovább a szót: Erdély a
török frigyétől elszakad. Urak,
voksoljatok személy szerint!

KOVACSÓCZY Igen!
KORNIS Igen!
RAVASZDI Igen!
SENNYEI En egyetértek!
DEÁK Igent mondok.
KENDI FERENC Ha másképp nem lehet!
FORRÓ Igent mondok, azzal a megkötéssel -
ZSIGMOND Nincs megkötés. Mért hallgat Kendi Sándor?
KENDI SÁNDOR E En nem voksolok; nem mondok igent
akkor sem, ha kitépik nyelvemet -
nekem a becsületelem többet ér! Ha
megnyitjuk a Janus kapuját, ki tudja,
hogy mikor fogjuk becsukni? jól
jegyezzétek meg ezt a napot, mert a
hazát ma vesztegettük el!
Leváglak, mint egy disznót!

LÁZÁR Jaj, dehogy!
ZSIGMOND Miért is bántanánk jó Kendi Sándort? Jut
eszembe: a templom kapuján látok egy
durva paszkvillust, amely kigúnyolja
Kendit és társait. Tépjétek le a szennyes
iratot! Mi becsüljük az ellenvéleményt,
és Kendiben a bölcs ellenfelet! S ha
respublikát akar?! - kérditek. Am vívja ki
törvényes eszközökkel! Kendi tehát nem
voksol - no, sebaj, akkor másképpen
tesszük föl a kérdést. Ki voksol ellene?
Lépjén elő, aki szerint maradjon a
szövetség, s fizessük meg a jogtalan
adó! Ki akar szövetséget a törökkel?!
Senki? Úgy közös akarat szerint a
törökkel fölbontjuk a frigyet! Köszönöm
az egyhangú szavazást; meghajlok a
nagyságotok előtt, és az országgyűlést
föloszlatom Távozzatok - azaz ne
menjeteek: Holnap lesz itt egy látványos
mulatság, melyre várlak
mindannyiótokat, aztán megvitatjuk,
hogyan tovább.

JÓSIKA (Lázárhoz)
Kapitány uram!

LÁZÁR Ugye te leszel
az új kancellár?

JÓSIKA Persze, csak siess!
Keresd a kolozsvári bírót: ketten együtt
zárjátok el a városkapukat. Ma meg
holnap innét az távozik, akit a fejedelem
elbocsát. (Lázárral el)

UNGNÁD (Zsigmondhoz)
Ügyesen szóltál és erélyesen,
mint keresztény uralkodóhoz illik.

BOLDIZSÁR (jön) Mit tétél velem, Zsigmond? Mi a vétkem?
Miért vetted el méltóságomat?

ZSIGMOND Nem én vettem el azt, hanem az ország,
melynek gyűléséről sajnos lekéstél. Az a
fontos, hogy eljöttél közeink.

BOLDIZSÁR Uralkodni nem akartam soha:
a jogart könnyű szívvel visszaküldtem!
De mért büntetsz? Mért veszed ki kezemből
az országos hadak vezényletét? Mindent
úgy tettem, ahogy megbeszéltük!

BOCSKAI Azt rosszul tetted, súlyos hiba volt. A török
frigyét most bontottuk el; olyan
ember, aki Szinán pasához
hadakkal csatlakozni készen áll,
nem lehet Erdély főparancsnoka.

ZSIGMOND De ne búsulj, Boldizsár, én szeretlek. A
jelenlevők közül senki mást nem szeretek,
csak téged, Boldizsár. Tudod mit? Este
vendéged leszek! Együtt vacsorálunk
családi körben, hadd kóstoljam, hogyan
főz hitvesed - vagy szakácsnőd - vagy
bárki, aki van!
- Urak, búcsúozom! Holnap látjuk egymást!

Kimegy. Követi Bocskai, Ungnád, Székely Mózes és Huszár

FORRÓ Nohát, urak, mehetünk mosdani.
DEÁK Ha a hátunkon keresztülfolyik
a Szamos vize, akkor sem lehet
ezt a gyalázatot lemosni rólunk!

Tizenötödik szín

Kolozsvár, a Kakas-ház kertje. Zsigmond, Bocskai, Geszti, Jósika

BOCSKAI Nem élhetnek tovább, ez nem vitás.
ZSIGMOND Kolozsvárt szállva, mindig itt lakom.
Szép, régi ház De igenis vitás!
Előbb a lélek! Mért nincs itt Carillo?
Csak ha megkaptam a feloldozást,
akkor vagyok hajlandó -

BOCSKAI Ujjadat sem
kell nyújtanom, vértől tiszta marad a
te kezét -

ZSIGMOND Persze, ti kálvinisták, bennetek nincsen
lelkiismeret! De nekem fontos,
hogy terveimet
Isten jóváhagyja! E régi ház
tulajdonosa a Kakas család -
Nagyságos úr, szedd össze magadat!
Nincs más választás, meg kell őket ölni!
Az ember az apró sérelmeket mindig
megtorolja, mert képtelen a
legsúlyosabbakat megtorolni. Gyorsan
kell határoznunk: nincs idő! Minden
pillanat -

ZSIGMOND Úgy látom, urak:
vagy nagyon sokat isztok, vagy semennyit.
Ahányszor poharatokba dugom az ujjaimat,
szárazak maradnak.

GESZTI En azt ajánlom: reggel, amikor
a templomban vannak, benyomulunk,
és halomra öljük az összeset.

BOCSKAI Nem jó, mert együtt lesznek híveinkkel, s
a tömegben a kard nem válogat. Aztán a
pápiákat hogy fogod meg?
Az már igaz; minek van annyi vallás!
Egy másik terv: míg az éj bársonya
elleplezi a földi tetteket,
vizitáljunk végig a házakon.
Keressünk Platót, Arisztotelészt,
Cicerót, pityergő Heraklitust,
vigyorgó Demokritust meg a többit.
S ha rátalálunk emberünkre - nyissz!
En azt gondolom, fontos volna, hogy
megőrizzük a törvény látszatát.

ZSIGMOND Mi az, hogy látszat? Egész életünk
meg a szomszéd ház az Otvös családé!
Nézzétek a tömör boltíveket!
Elment az esze!
Épp ellenkezőleg:
ha nem figyel is arra, mit beszélünk,
elménk járásának elébe vág. - Tehát
eljárást kell indítanunk.

BOCSKAI Mégis, kik ellen?

JÓSIKA Mondok tíz nevet.
A két Kendivel kezdjük. Azután -
BOCSKAI Ferencet is?
JÓSIKA Az csak természetes. Azután
Boldizsár.
GESZTI Vigyázni kell:
köztük ő az egyetlen katona.
Nem volna jó várunk, míg serege
az országhatárról megérkezik.
ZSIGMOND Az Ötvös-házban sok szép faragás
ékesíti a kapubéletet.
Boldizsár finom ízlésére vall,
JÓSIKA (felugrik) hogy szállását az Ötvös-házba tette.
Micsoda?! Most mondogd, hogy itt lakik?
ZSIGMOND Az a nyitott ablak, ott a szobája!
- Boldizsár, hallasz?
BOLDIZSÁR (kihajol) Itt vagyok, öcsém!
ZSIGMOND Képzeld, éppen rólad beszélgetünk.
Hogy kárpótlásul adnánk valamit az
elveszett főméltóság helyett.
Szándékunk - hallasz minket, Boldizsár? -, ha
majd legyőztük a törököket, neked adjuk a
földet, mit bejártál a hadakkal Szolnoktól
Váradig. Tetszik a terv? - Es mi lesz
vacsorára?
BOLDIZSÁR Tormás csuka, aztán szárcsafiak sáfrányos
lében.
ZSIGMOND Szárcsa pénteken?!
BOLDIZSÁR Böjtös étel, mivel halat fogyaszt,
így a húsa halnak tekinthető.
ZSIGMOND Jól van, Boldizsár: hús is meg hal is;
így már csak szépen elbőjtölgetünk!
S milyen ruha lesz feleségeden?
Bárcsak fölvenné skarlát köntösét,
melyet az eljegyzésekor viselt!
Nem láttam akkor - most bepótolom.
Legyen szép - szinte már érintheti a
kacérság határát - át ne lépje!
BOLDIZSÁR Érezd jól magad!
ZSIGMOND Mindjárt megyek!

Boldizsár becsukja az ablakot

BOCSKAI Hát megmondom, hogy mit fogunk csinálni.
Holnap reggel Zsigmond misére indul; s
mivel Kolozsvárt nincs pápista templom, ki
kell a Monostorba mennie.
Még ma értesítjük az urakat,
kik fényes megtiszteltetés gyanánt a
fejedelmet elkísérhetik.
Hajnalban össze fognak gyűlni - Zsigmond,
néhány perc várakoztatás után,
semmi mást nem csinál - figyelj, öcsém? -,
csak annyit, hogy kinéz az ablakon. Gyerünk! -
Zsigmond, azt ajánlom, pihenj: holnap ki kell
nézned az ablakon! (*Kimennek*)
ZSIGMOND (egyedül) Hogy mennyire szeretlek, Boldizsár! Es
kit szeretek benned? Magamat!
Egyetlen társam, En! En, önmagam:
szegény jó Magam, szeretlek nagyon!
Az önsajnálát selymes köntösét
borítanám rezgő, bizonytalan
körvonaladra - csakhogy nincs idő: rám
vár a tormás csuka meg a szárcsa, s
Boldizsár postát visz a másvilágra! (*EI*)

Tizenhatodik szín

*Kolozsvár, az egykori jezsuita rendház udvara. A kapu nyitva;
Kovacsóczy, Kendi Sándor, Kendi Ferenc, Deák, Sennyei, Gerendi,
Szalánczi, Kornis, Ravaszdi és más urak. Jön Boldizsár*

BOLDIZSÁR Hogy aludtatok, urak?
DEÁK Minta tejj!
KOVACSÓCZY Már én ezt nem mondanám: hajnalig
csak a feszes gyomor háborgatott; de
mikor szürkülni kezdett az ég, s egy
kurta órát kínált Morpheusz.
fölrriadtam a nagy kopácsolásra.
SENNYEI Ugyan mi lesz az a széles emelvény,
min oly serényen dolgoznak az ácsok?

SZALÁNCZY Oly nagy, hogy egy komédiáscsapat
játszhat rajta trójai háborút.
KORNIS Zsigmond pompás látványosságra készül!
GERENDI Tán a városkapukat is azért
záratta le, hogy a kíváncsiak
a hóstátról a várost el ne lépjék!
KENDI FERENC Valamit megint ki akar csikarni,
s jelenlétünk révén a jogszerűség
rongyát aggatja az önkény fölé.
KENDI SÁNDOR Elég ebből az ostoba beszédből! Hát
mik vagyunk: Erdély nagyurainak vagy
árkon-bokron üzött banditák?
DEÁK Mégis, hol késik a fejedelem?
Hisz mindjárt elkezdődik a mise!
KATONA (jön) Hát idegyűltetek, nagyuraim? Vajon
elraktátok a józan ész, mint
aranytálat az ünnep után, vagy
eluntátok ezt az életet?
Még nem késő: meneküljétek innét!
KENDI SÁNDOR Hová?
KATONA Mit gondoltok, mi készül itt?! Néhány
nagyobb hordóm üresen áll, szüret
előtt, ahogy természetes: azokban
elbújtatlak titeket!
KENDI SÁNDOR Főbíró uram, szívből köszönöm
hozzánk való kegyes jószágodat,
de hordókban bujkálni nem fogunk!
Ahogy ítéletnapján sem lehet
orcánkat Krisztus elől eltakarni,
úgy most is tisztán és nyíltan kiállunk!
En semmi vétségemről nem tudok,
sohasem bántottam a fejedelmet,
csak ellentmondtam neki - nem először,
s nem is utolsó ízben, úgy hiszem.
Ha ez bűn, akkor csak büntessenek!
De nem így lesz, mert még törvény a törvény,
s mindannyian törvény alatt lakunk!
Te csak ne féltsed, főbíró uram,
vízbefúlástól a fehér ludat!
FORRÓ Hisz legyőztük minket! Ez nem elég?
Meggzavartunk mindent, amit akart!
DEÁK Különb is: mondta, hogy megbocsát.
Az egész ország füle hallatára!
KATONA Ahogy gondoljátok, nagyuraim.
Adja Isten, igazatok legyen. (*Kimegy*)
BOLDIZSÁR Már értem! Jámbor főbíró uram azt
az emelvényt vérpadnak hiszi!
Milyen gyanakvók a városiak!
Zsigmond rossz ember - de nem ostoba!
Tegnap is, mikor nálam vacsorált,
bizalommal evett-ivott körünkben. Hisz
mérget adhattam volna neki! De ő tudta,
hogy nem kell félnie, hát nekünk sem kell
tőle tartanunk. Aztán - oly kedvesen,
barátián beszélt régi, családi dolgokat,
miket én már - bevallom - elfeledtem,
hogy gazság volna rosszat hinni róla!
Soha nem volt ily szeretetre méltó! Aztán
- a sok jó bortól elaludt. Ott aludt az
ágyamban édesen! Fölelhajoltam, és
néztem az arcát: az lehet, hogy ébren
színelni tud, de álmában még ő sem tud
hazudni. Nyugodt és angyaltiszta volt az
arca. Hisz megfojthattam volna két
kezemmel!

KENDI SÁNDOR S miért nem tetted meg, te féleszű?!
Zsigmond kihajol az ablakon

BOLDIZSÁR Adjon az Isten jó napot, öcsém! -
Miért nem válaszolsz?
KENDI SÁNDOR Mert itt a válasz, hogy Isten jó vagy rossz
napot ad-e.

*Jön Lázár, Jósika és Geszti, mögöttük darabontok, akik bezárják a
kaput*

GESZTI Megkérdezem a darabontokat:
vajon hívek-e a fejedelemhez?
LÁZÁR Mindhalálig hívek vagyunk, uram!
GESZTI Hív testőrök hűséges kapitánya:
Zsigmond nevében azt parancsolom,
hogy tartóztass le minden árulót!

(Papírt vesz elő)
A neveket mondom egymás után...
...vagy mondanám, de nem látom az írást!
Olyan egyformák ezek a betűk!
Hogy a lepra zabálta volna meg,
ki az írás-olvasást föltalálta!
JÓSIKA Siess, bugris! Hisz kívülről tudod!
GESZTI Az már igaz! Nohát vigyétek el
KOVACSÓCZY Kovacsóczy Farkast és Kendi Sándort!
JÓSIKA Ezt érdemelted tőled, Jósika,
GESZTI amért kivakartalak a ganéjból?
BOLDIZSÁR Te kivakartál, én beletaposlak.
Pedig már kezemben volt a jogar, és
Vigyétek el Báthory Boldizsárt!
lásbam alatt vonaglott a féreg! Azt
eldobtam, ezt nem tiportam el!
Kendi Sándort, Kovacsóczyt és Boldizsárt *elviszik*

GESZTI Kendi Ferencet! Gergelyt, a deákot!
Forró Jánost, Bornemisza Mihályt,
Szalánczi Lászlót és Gerendi Jánost!

Elviszik őket

SENNYEI Sennyei Pongrácot!
Ártatlan vagyok! Tiltakozom!

JÓSIKA Majd bebizonyítod.
SENNYEI Nekem Zsigmond még hálás is lehet!

JÓSIKA Ha fontos dolgokról tud Sennyei,
akkor a kínzókamrába vigyétek!

Sennyeit elviszik

GESZTI (főlszó) Nagyságos úr! Indulhatsz a misére, s a
jó Istennek nagy hálákat adj!

Zsigmond visszahúzódik, és becsukja az ablakot

KORNIS Kapitány úr! Minket nem -?
GESZTI Titeket nem.

Tizenhetedik fejezet

Kolozsvár, Kakas-ház. Zsigmond, Bocskai

BOCSKAI Minden a legnagyobb rendben halad:
a foglyokat a régi várba vittük. Kivéve
a két legveszélyesebbet, a kancellárt
és a rokonodat. Ők Szamosújvárott
vannak.

ZSIGMOND Helyes.
BOCSKAI Mihelyt megírják vallomásukat,
az életük végére pont kerül.

ZSIGMOND Sic jubeo. S mi van a többiekkel?
BOCSKAI Már fölbecsültük a vagyonukat.
Forró Jánost háromszor megcsigáztuk,
majd elszakadtak izületei,
de vallomását nem fogadtuk el.
Ezüstmarháját megvallotta végül.
Viszont Sennyei Pongrácot, aki
megesküdött, hogy nem tud semmiről,
úgy döntöttem, hogy kímélni fogom.

ZSIGMOND Kíméld a vén gazembert. - Es te, bátyánk,
milyen részt kérsz az elkobzott vagyonból,
hogy megháláljuk szolgálatodat?
Kovacsóczy Farkasnak csak tavaly
adományoztunk huszonöt falut, Görgény
várával együtt - megkapod! Vagy a pénzét
kívánod?

BOCSKAI Egyiket sem.
ZSIGMOND Mitől vagy ily szerény, te Bocskai?
Megveted a vagyont? Ki hitte volna!
Vagy nem akarsz hálás lenni nekünk,
csak mi lehetünk hálásak neked? Vagy
azt hiszed, hogy törvénytelenül
ragadjuk el Kendiék javait,
csak azért, mert a vérük rátapad?
Nem akarsz elkövetni hullarablást? Mi
vétkezünk, te meg finomkodol?!

BOCSKAI Nem erről van szó, nagyságos öcsém.
En körmös kézzel nyúlok a dologhoz,
s azt mondom, ne szórd szét a szerzeményt.
Az elfogottak minden vagyona,
minden birtokuk a fiskusra száll;
kisebb részével szerezz híveket,
a nagyobbik rész kell a háborúhoz.
Egy hónap múlva itt lesz a török,
hacsak mi hamarabb nem támadunk.
Igazad van! - Mindent készíts elő;
még a mai nap meg kell halniuk,
mert Krisztianna holnap érkezik.

BOCSKAI Nem áll kutyán a kövér ló halála! (Kimegy)
ZSIGMOND (egyedül)

Fátumok pokol órája ütött!
Mélység és magasság egybenzakad!
A tükör mögül kilép a tükörkép, és a
valódiságot elnyeri.

Mostantól bennem lakik a valóság -
tőlem függ, mi lesz igaz vagy hamis!
A belső ellenség: én, önmagam
- mint holtak árnyai, vért szürcsőlők,
fölbolydult sírok méhéből gomolygók -
lecsillapodhat; végre jóllakik!
Sodródunk, mint az Atlantisz felől
a záporokkal súlyos fellegek,
vagy Boreas keblén a friss havak;
zúdulhatunk bármikor bárhová.

Ó, de messziről nézünk önmagunkra!
Lélek, mint megbomlott villám, cikázz!
Isten kezeiben te légy a kő:
kéjfel zuhanj, ha elhajítatló!

Ki tudja, hátha vannak más kezek,
melyek az ég arcába visszadobnak!
Éjjel ragyog szerencsecsillagom! Sötét
legyen, hogy ragyogjon a csillag!

APRÓD (belép) Egy hölgy -
ZSIGMOND Neve?
APRÓD Báthory Boldizsárné.
ZSIGMOND Könyörögjön: szeretjük a könyörgést -

Apród kimegy

kivált, ha szép hangon adják elő.
SÁRA (belép) Mondtad, hogy Boldizsárt nem gyűlölnöd.
ZSIGMOND Így igaz: ha gyűlölném Boldizsárt, az élete
sem forogna veszélyben. A
nagylelkűség és a megbocsátás a
gyűlölet fölé kerekedik;
de nem gyűlölöm, hanem szeretem,
és a szeretet mindennél erősebb! SÁRA Te
szörnyeteg!

ZSIGMOND Ha rimánkodni jöttél, nem szerencsés
ily hangon kezdened.

SÁRA Nem kéni jöttem; az rég volt.
ZSIGMOND Hanem?

SÁRA Remélem, van benned ész és belátás:
fölismered, hogy mi szolgál javadra, és
mi fog, mint a kiméletlenül félrehajított
vessző, visszacsapni.

ZSIGMOND Apádért és férjedért esdekelsz,
vagy leckére fogsz, mint egy nevelő?

SÁRA Uram, nem értek a politikához,
asszony vagyok. Lehet, hogy igazad van,
lehet, hogy ők valóban bűnösök. Ám
koboold el minden vagyonukat, vedd el
méltóságukat, üzd el őket, csak add nekik
a csupasz életet!

ZSIGMOND Engedd, hogy Lengyelországba mehessünk,
hol Boldizsárnak édes öccse él, András, a
warmiai bíboros - soha többé nem leszünk az
utadban!

ZSIGMOND Bizony nem; arról én gondoskodom! - Hisz
mondtam, hogy szeretem Boldizsárt,
és nem bírnám ki, hogy távol legyen.
Itt szeretném érezni, a közelben. És
te, Sára - te is maradj közel!

Mindennél pusztítóbb a szeretet.
Ha kevésbé szeretnénk Boldizsárt -
bizony kár, hogy te is úgy szereted -
nézz csak rám - nem vagyok hozzá hasonló?

Nem őt érzed, ha megérintelek?
ZSIGMOND Hihető -? Ilyen aljas vagy te, Zsigmond?

SÁRA

ZSIGMOND Ne siess! Minden a tiéd lehet!
Minden és mindenki! Ne mondj le róluk!
Csak rajtad múlik!

SÁRA Ringyóvá teszel?
ZSIGMOND Nem esik szenny a tisztességeden,
csak hinned kell, hogy Boldizsár vagyok!
SÁRA Hát úgy legyen, ha már lennie kell.
Tessék, itt vagyok.

APRÓD (belép) Itt van Süveg Albert.
ZSIGMOND Férfjed balsorsa hozta őt ide,
bár férjedért szeretne közbelépni.
APRÓD S a kolozsvári főbíró, Mihály.
ZSIGMOND Bánom is én! Jöhet, akárki jöjjön!

Apród el

SÁRA Ha férfi volnék, Zsigmond, már nem élnél.
ZSIGMOND Ha férfi volnál, most börtönben ülnél, s
hallgatnám a könyörgést érted is.
- Sára, maradj! Még nem mondtam nemet!
Tudod mit: egyet életben hagyok.
Melyik fontosabb - férjed vagy apád?

Jön Süveg és Katona

SÜVEG Légy bölcs, és tanúsíts mérsékletet!
Ha már Isten őket kezdedbe adta,
életük ne száradjon lelkesen!
ZSIGMOND Ismered a Bibliát. Süveg Albert?
Saul királyra megharagvók az Úr,
mert Amáleket kezébe adá, és a
király mégsem irtotta ki!

SÜVEG Így szól a Tízparancsolat: ne ölj!
ZSIGMOND S te honnan tudod, hogy ölni fogunk?
Onnan, hogy az okunk megvolna rá! A
vesztünket akarták!

SÁRA Nem igaz!
ZSIGMOND És bizonyítékunk van arra, hogy a
törököket akarták behívni!
SÜVEG Jó lenne, ha a törvényszék elé
tárnád a bizonyítékaidat.

KATONA Gondolj nagybátyádra: Báthory István
még Bekes Gáspári sem ölette meg,
pedig az többet vétett, mint ezek; s
milyen hűséges ember lett belőle!
SÜVEG Emlékezz apádra: Báthory Kristóf
Istvánnak milyen jó testvére volt!

ZSIGMOND Mi lett volna, ha ő is úgy cselekszik,
ahogy atyáfiával banni készülsz?
A ti beszédek csak megkeményít.
A múlt időket semmibe veszem, és
átlépek fennkölt példáikon!

KATONA En: én vagyok, vegyétek tudomásul!
Nagyságos úr! Mi híveid vagyunk! Mi
támogattuk a hatalmat!

SÜVEG Ne feledd, hogy híveid voltak ők is!
Örök hálával tartozol nekik.
Mind Kovacsóczy, mind a Kendiek
küzdöttek a megválasztásodért! Ők
voltak leghívebb támaszaid, mikor
gyermek voltál, meghalt apád, ott
áltál árván, gyámoltalanul;

ZSIGMOND emlékezz, mennyi jót tetek veled!
Ha ez igaz, miért nem arra kértek,
hogy kíméletlen legyek a rabokhoz?
SÁRA Akkor talán kegyelmeznék nekik!

SÁRA Halljátok ezt? Minden szava hazugság,
melynek az ellentéte sem igaz! A vére
minden cseppje hazudik! A testét
felépítő atomok

ZSIGMOND egy föllentés mozaikkövei,
s külön-külön is mind mocskos hazug!

ZSIGMOND Hinnék nektek, de itt a cáfolat.
Ez még csak a hitves, csak a leány, s
nem az utolsó kocsisról beszél:
Erdély fejedelmére mondja ezt. Mit
gondolhat a férje meg az apja?

SÜVEG Lányom, belőled az aggodalom szól,
de mértéken fölül megárt az is,
főként ha nem hatja át az alázat.
Térdepelj le!

SÁRA Zsigmond elé? Soha!
Asztalunknál mosolygott álnokul,
bátyjával - így volt? - egy tából evett,

ZSIGMOND és másnap reggel hóhérekre adja!
Bárcsak orgyilkostól halt volna meg,
vagy rothadt volna el az anyaméhben!
Most már elég! Ne ingerelj tovább!
SÁRA Ha megcsúfolod női mivoltodat,
úgy kíméletet másoktól se várj!
Átkozott légy örök időkre, Zsigmond,
és átkozott, aki téged szeret!
Legnyomorultabb a földön te légy!
Hogyha szerelmet ízelelsz, undorodj!
Légy férfiatlanabb, mint egy herélt,
mégis lihegve szomjazd a gyönyört,
mit még a kutyaától is irigyelhetsz!
Soha sehol nyugalmat ne találj!
Mint mogoróban a féreg, eméssz meg
minden szépet és jót magad körül, aztán
a lyukon szőkj a vakvilágba! Összes
jótévedet pusztítsd el, s Káinként,
bélyeggel az arcodon országról
országokra bujdokolj! Sirva keresd a
lelked rongyait, érezz magad körül
minden halált, és meghalni a halálban
se tudj!
ZSIGMOND Órség! - De már beléd fojtom a szót!
SÁRA Évszázadok múltán a maradék,
mint Júdást vagy Nérót, úgy emlegessen!

Darabontok jönnek

ZSIGMOND Ezen az asszonyon szép ruha van,
csak hogy ennél még szebbet érdemel.
Ugy hallottuk, aranyruhát szeretne, mi
fejedelemasszonyt ékesít. Hát addig is,
amíg aranyruhát kap, ezt a ruhát
szaggassátok le róla! - No, mi lesz?
Tréfálok, azt hiszitek?

A darabontok letépiék Sárától a ruhát

A tested szép: akárki nézheti - a
lelked kellett volna eltakarnod,
te kurva! - Vigyétek, nektek adom! -
Menjetek már! - Mindenki takarodjék! -
Ne lássak magam körül arcokat!

Tizennyolcadik szín

Szamosújvár, börtön. Lázár István, Benkner Márk és katonák jönnek

LÁZÁR Gyorsan kell cselekednünk, mielőtt
Zsigmond, ahogy szokása, gondol egyet.
Végezz velük, mert ha kiszabadulnak,
bosszút állnak - nem Zsigmondon, de rajtunk!
BENKNER Megtettem az előkészületet.
Itt van a négy gonosztevő?

ÖR Igen!
BENKNER Hozzátok őket! - Meglátod, uram, hogy
fonódik egy láncra négy halál,
mikhez ötödik is lesz köthető.

Katonák négy megvasalt rabot hoznak

ÖR Itt vannak.
BENKNER Imádkoztatok-e már?
Mert holnap reggel a vesztőhelyen,
ha ismeritek a grammatikát,
passivumban lesztek subjectumok, ha
meg nem, akkor kerékbe törettek. Pedig
hát fáj a szívem értetek! Múljon ki négy
ilyen délceg legény, csak mert
elhajtottak néhány tinót, és hasba
szúrtak egy vén uzsorást? Bizony, hogy
kár! De mitévők legyünk? Lehet
megváltás a törvény alól? Talán lehet...
Ha mégoly gaz zsvány hasznos
szolgálatot tesz a hazának -
EGY RAB Mondd, uram, hogyan legyünk hasznosak,
csak azt a sok deák szót elkerüljük?
BENKNER Ez már derék beszéd! Ezt szeretem!
Van virtusod! Kár, hogy orrod hiányzik,
és orcádon a tüzes vas helye. De ha
ezt mindörökre hordod is, a hideg
vastól mégis légy szabad. Vegyétek le
róluk!

Az örök leveszik a vasakat

RAB Uram, parancsolj!
BENKNER Nohát, latrok, féltek-e a sötétben?
Miért féltek? Hozzászoktatok! Itt ez a négy erős kenderkötél - előbb igyatok: nesztek a kulacs! -, sorban álljatok be a négy sarokba, s várjatok a sötétben szótlanul!
Igyatok! Igyatok meg az egészset! - Ha jön valaki, ne mozduljatok, amíg csak belétek nem ütözik, **ám** akkor fojtsátok meg a hurokkal!
RAB Úgy lesz, uram, ahogy parancsolod.
BENKNER De ha csak egyet szólók ezalatt, akkor bizony halálfiiai vagytok.
RAB Mostantól némák leszünk, mint a sír.

Tizenkilencedik szín

Kolozsvár, Kakas-ház. Zsigmond elgondolkodva ül. Jön egy küldönc

KÜLDÖNC Levelet hoztam.
ZSIGMOND Tűnj el! - Gyere vissza!
Ki vagy? - Ne mondd, ki vagy; nem érdekel!
Add azt a papirost! - Nem kell! Piha!
Utálatos e zúzott rongylemez, melyben részeg szántóvető gyanánt görbe korombarázdát húz a tollhegy. Tudsz olvasni?

KÜLDÖNC Tudok, nagyságos úr.
(Olvas) „Kegyelmes Uram, természet szerint való Fejedelmem! Én, megnyomorodott keserves rabszolga arcul a földre borulván, sirva könyörgök Nagyságodnak: emlékezzék kicsinységétől fogván való szolgálatomról, és boldog emlékezetű kegyelmes uramnak, szerelmes atyjának való szolgálatomról és mindenekfölött az Isten igazságáról, aki Nagyságodat rendelte fejedelmi székbe. Szánjon meg Nagyságod és könyörüljön siralmas vénségemen: ne legyen az én vérem kiontása Nagyságod hatalma alól. Lásd, kegyelmes uram, eléggé a földig letapostattam, rontattam: ne kiáltson az én életem kegyelmednek tekintetére, s ne hervadjon az én ártatlan véremmel fejedelmi méltóságodnak ékes kegyes volta. Világosodjék inkább és váljék nyilvánvalóvá Nagyságod irgalmas cselekedete, és magasztaltassék a misericordiában. Kiért áldjon és boldogítsa az Isten; én is hadd áldhassam fejedelmi Méltóságod irgalmát. Keserves rabszolgája Gálffi János.”

ZSIGMOND Gálffi János! Hiszen gondoltam is rá, csak elfeledtem sok bajom között.
Hűséges öreg szolgám, Gálffi János, kit Boldizsár gazul bezáratott!
Már készültem kiszabadítani!
(Nézi a levelet)
Milyen különös, kuszált vonalak!
Hiányzik az utolsó két betű, és elmaradt a „manu propria”.
Szegénynek már nem volt rá ideje. Hogyan?!

KÜLDÖNC Le kellett térdepelnie.
ZSIGMOND Volt ott egy szőnyeg, ragyogó szövés.
KÜLDÖNC Csukat Péter, a huszti kapitány, a híres magyarországi magyar, ki erős és okos, mint egy barom, ő rablotta a portyák egyikén. Tán valami templomban lehetett, mert ott volt rajta Szent Kristóf, amint a Kisedet átviszi a folyón; de olyan szépen volt az beleszöve, hogy látszottak a fák, a parti sziklák. Mikor szegény Gálffi letérdepelt a partra, mely kárpitból volt hazudva, olyan bőven folytak a könnyei, hogy Szent Kristóf a válláig vizes lett. De Gálffinak mégsem volt átkelés, vagy ha mégis, úgy messze van a túlpart.
ZSIGMOND Isten, irgalmazz!
KÜLDÖNC Nem volt irgalom - s a szőnyegfolyó halványkék vize egycsapásra vörössé változott.

ZSIGMOND (sírva *fakad*) Szegény Gálffi! Szegény öreg! Csak ennyi? Ártatlan voltál - bocsáss meg, ha tudsz! Hiszen a térdeiden lovagoltam, s mikor beteg voltam, ágyamhoz ültél,

és virrasztottál éjszakákon át!
Hányszor játszottál ostáblát velem, s mennyit neveltünk Terentiuson! Meg aztán az is hányszor megesett, hogy elmaradt az érdemelt fenyítés, mert a jó Gálffi kegyelmet adott! - Es most, hogy tőlem kéred ugyanezt, már késő! Nem tudok segíteni!
Pedig melletted szól mind az igazság, mind a méltányosság, mit érdemelsz, mind a hála, mely a szívemben él - vagy legalábbis ott a hült helye! Rest és kemény szívem, akár a rosta, kihullajtotta jó személyedet!
Nem téged siratlak: emléked által magamat sírom vissza, Gálffi János! Százszor is méltán lakol Boldizsár! Már-már hajoltam a lágy kegyelemre, de most egyenes leszek és rideg!
Vagy mégsem? Hunyj ki, bosszús indulat! Hisz ő még é! Hisz ő még menthető! Még én vagyok sorsának fejedelme! Igen - úgy legyen! - kegyelmet adok! A kancellár s az unokafivér, mind a kettő legyen rögtön szabad! - Itt ez a pénz: ne kíméld a lovat, vágtsa a kegyelemmel, mint a szél! Estére Szamosújvárról legyél!
KÜLDÖNC Es Kendi Sándor meg a többi rab?
ZSIGMOND (hirtelen kijózanodik) Ha nekik is kegyelmezni akarnék, azt hírnök nélkül is megtehetem.

Huszadik szín

Szamosújvár, börtön. Kovacsóczy és Boldizsár zárkája, mellette nagyobb helyiség, amelynek négy sarkában egy-egy hurkos ember áll

BOLDIZSÁR Alszik. Az igazak álmát alussza, orcáján fáradtság és nyugalom.
De már én a külszínnek nem hiszek. Jaj, Boldizsár, miért kételkedel most, amikor eljött a bizonyosság, s miért bíztál a kétszínű fivérben?
Mit remélhetsz? Lehet-e még menekvés? Ha nincs a földön, van talán az égben; de remélheted-e hogy odajutsz? Most megtámadnak minden bűneid: a bujaság, a gög, a nagyravágás, a gyilkosságok és a kapzsiság! - Hallgass meg, Isten: a mélyből kiáltok! Bűnös vagyok, s van-e mentség a bűnre? De nem nyertek Tőled bocsánatot nálam sokkalta vétkesebbek is? Egyet kérek, Uram, s azt ne tagadd meg: életemből ahhoz adj még időt, hogy amit vétettem, jóvátegyem. Te senkit sem fosztasz meg a reménytől, s hiszem, hogy megtartod a szavadat, nem úgy, ahogy a földi fejedelmek! Egész éjjel imádkozni fogok: csak Téged lásson két lehuny szemem!

Jön három pribék

ELSŐ Milyen édesen alszik mind a kettő! Sajnálám őket fölébreszteni.
MÁSODIK Minden alvás a halál záloga: egy summában a legértékesebb. Másfelől meg a halál is csak alvás - időtlen és időleges között oly könnyen elmosódik a különbség!
HARMADIK Ki kicsoda?
ELSŐ Ez itt, az öregebb, ez volt a kancellár.
MÁSODIK Még most is az: haláláig szól a megbízás, bár korlátozva van.
HARMADIK Kezdjük vele; annyival tovább él a fiatal.
MÁSODIK Ha nem csalódom, ez nagyon nagy úr volt: legalább száz faluja volt neki, császárokkal beszélt, mint veled én,

szolgák és írkokok lesték szavát;
belekavart a nagy politikába.
És most e bűzös lyukban zsuorog,
de még büdösebb, szűkebb lyukba tesszük!

Rávetik magukat Kovacsóczyra, megfojtják

HARMADIK Gyerünk a másikhöz!
MÁSODIK Megálljatok!
Nekem csupa lucok lett a ruhám.
S különben is: nem úgy szólt a parancs,
hogy a szomszéd kamrába vigyük őket?
HARMADIK Nem mindegy?
MÁSODIK Te még jutalmat remélsz,
de tévedsz: Benkner Márk olyan tojás,
melyből a sárgáját régen kiették.
ELSŐ Hogy is kell az ilyesmit mondani?
(*Rázogatja Boldizsárt*) Nagyságos uram, keljen föl nagyságod, és
készüljön a halálhoz, mert Benkner Márk uram kezei között van a
szentencia, s azért nagyságodnak meg kell halni!
BOLDIZSÁR (*felugrik*)
Előbb ti haljatok meg, én csak aztán!

*Dulakodás. Boldizsár fölkapja a gyertyatartót, az egyik pibéket leüti, s
míg a két másik egymással verekszik a sötétben, ő a nyitva hagyott aj-
tón átrohan a szomszédos helyiségbe*

(*Körbetapogatódzik*)
Hol vagytok? Meghaltam? Feleljetek!
Mevakultam? Vagy ez már a pokol?
Istenem! Miért hagytál egyedül? De
nem! - Valaki van, egész közel!
Hallom, hogy liheg! Érzem a szagát!
Ki van itt? Jótét lélek vagy a sátán?
Vagy eljött hozzám Isten anyala, s ez
lesz a legutolsó próbatétel? Ha úgy,
akkor leborulok eléd,
hogy szívemben tisztán és bizakodva
átölthessem a térdeidet!

*Átöleli a hurkos ember térdét, az nyakába akasztja a hurkot, és meg-
fojtja. Jön Benkner*

BENKNER Átkozott léghuzat! Folyton kialszik
a gyertya! - Csönd van. Elvégeztetted.
Leköteleztem a két nagyurat, bár nem
ők lesznek hálásak ezért. Ez sikerült!
Büszke vagyok magamra!
S mit kérjek Zsigmondtól? - Megvan, tudom! Én
leszek a görgényi kapitány! Benkner Márk...
mostantól... sokra viszi! Vastag aranyláncot
rakok nyakamba!

*Belebotlik az egyik hurkos emberbe, az hurkot vet a nyakába, és meg-
fojtja*

KÜLDÖNC (*fáklyával jön*)
Benkner uram! Hol vagy? Báthory Zsigmond
mindkét nagyúrnak megkegyelmezett!

Huszonnegyedik szín

*Kolozsvár, főtér, hátul a nagy emelvényen. Jön Bocskai, Geszti, Jósi-
ka, Lázár, Kornis, Ravaszdi*

BOCSKAI Eljött a pillanat. Hozzátok őket!
LÁZÁR Kendi Sándor és fivére, Ferenc!

Darabontok előkísérik a két Kendit

Ugye tudjátok az ítéletet?
KENDI FERENC Tudjuk, hogy nincs ítélet.
BOCSKAI Van halál:
e színpadon ti vagytok főszereplők.
KENDI SÁNDOR Némelyik állat addig nem tud úszni,
amíg a víz a farkáig nem ér!

Fölviszik őket az emelvényre. Más darabontok hozzák Forró Jánost

GESZTI Forró János! De nagy úr lett belőled!
Gyaloghintón visznek?
FORRÓ Te érdemed;
érdemed szerint fizessen az Isten!

Moraj

BOCSKAI Az egyik megvan. Forrót is vigyék!

Forrót fölviszik az emelvényre

GESZTI S hol van Gergely deák?
Azt üzeni,
más irányú elfoglaltság miatt
a rendezvényen nem tud megjelenni.
Egészsége nem teszi lehetővé.
BOCSKAI Agyonverted?
GESZTI Szinte hozzá se nyúltam.

Moraj

BOCSKAI Ez volt a második. Jöhet a többi.
LÁZÁR Szalánczi, Bornemisza és Gerendi!

Hozzák őket

GERENDI Ravaszdi György - no, lám, itt vagy te is!
Hát megkapod a birtokaimat?
GESZTI Ne félj, Gerendi, bárki kapja meg,
jobb gazdája lesz az eddiginél.
GERENDI Még te beszélsz, te szutykos martalóc?
Én úgy halok meg mint magyar nemes,
méltósággal hajlok a kard alá; de
megjósoljam-e, veled mi lesz? Ahol
állunk, ezen a szent helyen, bokádnál
fognak fölakasztani, s míg lógni fogsz,
mint órjás bőregér, vascszimák
rugdossák szemgödörödet;
s míg halántékodon a vér csorog, a
tiedhez hasonló kezek szádat a
szaroddal tömik tele, mit majd a
nyelveddel kilökdösöl!

Előbbinél hangosabb moraj, felháborodott zúgás

BOCSKAI Mi történik ott?!

HÓHÉR (*lerohan az emelvényről*) Kicsorbult a kard!
Kendi Ferenc fejét rögtön lecsaptam,
csak a torkán tartozott meg a bőr; de
Kendi Sándornak olyan kemény volt a
nyaka csigája, hogy a vas méltó
párjára talált -

BOCSKAI Képtelen vagy - ?
HÓHÉR Uram, ha mondom, kicsorbult a kard!
Forró János nyakára három ízben
odasújtottam, és még mindig él!
Vérben fetreng a sikos léceken! A nép
azt kéri, kegyelmezz neki!

BOCSKAI Nincs kegyelem.
HÓHÉR Akkor csináld magad; nekem is van
hóhérbecsületem.
GESZTI Nehogy elvérezz a becsületért!
LÁZÁR Pálinkát neki! Adjátok hamar!
Az majd kiköszörüli pallosát!

HÓHÉR (*iszik*) Ez jólesett, Isten fizesse meg!
BOCSKAI Iparkodj! Négy fejed még hátravan!

*A Hóhér föl kíséri Szalánczit, Gerendit és Bornemiszt. Üvöltés,
halálhörgés. A nép őrzöng*

JÓSIKA Mi lesz, ha megrohanják az emelvényt?
GESZTI Nem rohanják meg. Jó tűzreim
az ágyúknál égő fáklyával állnak.
LÁZÁR Sennyei Pongrác!
SENNEI (*hozzák*) Ártatlan vagyok!
BOCSKAI Valóban az vagy.
SENNEI Irgalmaztatok!
BOCSKAI Minek az ártatlannak irgalom?
Azt mondod, ártatlan vagy: elhiszem.

Oldozzátok el az ártatlan embert!
 Ártatlan ember: szabad vagy, mehatsz! SENNYEI
 Kérve kérek, ne tréfájl!
 BOCSKAI Nem szokásom.
 Hallod?! Kegyelmet kaptál, takarodj!
 SENNYEI (*leborul*) Uram! Igaz lehet? Ilyen szelíd vagy?
 Kisgyermekem nevében köszönöm!
 Benned, mint Megváltónkban, úgy hiszek!
 (Felugrik, elrohan)
 JÓSIKA Mi ez a csend?
 LÁZÁR Végre készen vagyunk!
 Jön Zsigmond, az olaszoktól körülveve

ZSIGMOND E szerencsés napot megünnepeljük!
 Jöjjetek, legkedvesebb híveink,
 állítsatok fel diadalkaput,
 hogy méltó legyen a fogadtatás,
 midőn érkezik a menyasszonyunk!
 Tüntessétek el a holttesteket! Az
 emelvényre, hol kifolyt a vér, szórjatok
 fűrészpórt, fölébe szalmát s a
 szalmára virágot, vastagon! Este lesz
 itt egy víg, tündéri játék, hogy
 eljegyzésünk fényesebb legyen!

Olaszok *feldíszítik a vérpadot*

Az árulók javait elkoboztuk,
 s mindenkit, aki hűséges maradt,
 bőkezűen jutalmazni fogunk!
 Leghívebb rokonunk, Bocskai István
 megtartja eddigi tisztsegeit,
 miken fölül az országos hadak
 főkapitányságát is ráruházzuk.
 Kancellár Jósika István legyen,
 és Geszti Ferenc a legfőbb tanácsúr!
 – A törvényt, mit a jezsuita rend
 ellen hat éve hozni kényszerültünk,
 semmivé tesszük a mai napon.
 Atyák, jöjjetek és örvendjete: tiétek
 a Farkas utcai ház!

CARILLO (számos *jezsuitával jön*)
 Nemes fiam, Jázonhoz vagy hasonló,
 ki házába fogadta Pál apostolt!
 ZSIGMOND Továbbá arról is gondoskodunk, hogy a
 régi püspökséget, amely a
 hitújítások forgatagában
 látszólag teljesen hamvába holt,
 Gyulafehérvárott restituáljuk!
 Az új püspök: Náprágyi Demeter, ki
 Győrből menekül szárnyunk alá.

RAVASZDI (*magában*)

Újabb magyarországi jövevény!
 ZSIGMOND Még nem kell megjegyezni a nevét;
 később meg úgyis emlékezetes lesz!
 – S mit játszanának alkonyat után
 a szép tehetségű komédiások?

GENGA Írtunk egy vadonatúj darabot,
 bár témája régi: a szerelem.
 Van benne szélvész, tengeri vihar,
 találós kérdés, tréfa, bujdosás,
 személycseré asszony és férfi közt,
 egymásra találó szerelmesek! --
 Apollónius királynak leányát, szép
 Tharsiát kalóznak elrabolják; egy
 bordélygazda vásárolja meg,
 de ő - csodák csodája! - szűz marad!

ZSIGMOND Tovább ne mondd: majd meglátjuk magunk.
 IBRAHIM (*jön*) Nagyságos fejedelem, egy örömhír!
 Meghalt ellenséged! Meghalt Murád,
 mert megmérgezte fia, Mehemed.

Ő rendkívül békés természetű:
 megölte tizenkilenc harcias
 fivérét és apja tíz ágyasát.
 Azt kívánja, hogy jóbarátja légy!
 Nem kell neki, hogy haddal támogasd;
 sőt elhagyná tíz évig az adót,
 csak a szövetségünket föl ne rúgd!
 Rosszakaródat, aki megszarolt,
 Szinán pasát mazullá tette rögtön;
 Szinán el van zárva, mint a törökméz
 a torkoskodó gyermekszáj elől,
 Szinán többé már nem tud ártani.
 Maradj barátságban velünk, uram!
 Eszel-e szőlőt március havában?
 Kaphatsz-e friss cseresznyét őszidőn?
 Szánkázol-e nyáron a dombokon,
 vagy foghatsz-e pillangót vízkeresztkor?
 Halld meg a Prédikátor szavait:
 hogy mindennek rendelt ideje van;
 ideje van az ültetésnek és
 kitépésének, mi ültetve volt,
 ideje van a szaggatásnak és
 ideje van a megvarrásnak is,
 a szeretetnek és a gyűlöletnek,
 a békességnek és a háborúnak,
 mindegyiknek a maga ideje!

ZSIGMOND

JÓSIKA (*előlép*) „De mindezekkel a nagy okokkal nem gondolván, s
 nem gondolván fáradságunkkal, költségeinkkel, sem vérünk
 hullásával, sem hazánknek ily nagy szerencsébe való hozásával,
 sem régi szokásainknak megváltozásával, sem a változásnak
 óránként való veszedelmeivel: ragaszkodunk a kereszténységhez,
 ragaszkodunk a felséges német-római császár legkegyelmesebb
 családjához, és oltalmukba és hitükbe bizzuk és hisszük magunkat.
 Ígérvén erre magunk, hogy ha a kereszténységnek és őfelségének
 ez lesz akarója, magát a török szultánt Konstantinápolyban is
 megkeressük!”

UNGNÁD (*aki az utolsó szavak közben előrejött*)

Te pedig mostantól, fenséges úr,
 a birodalom hercege leszel,
 s ha gyémántos fényű szavaidat
 visszhangozza vascengésű siker,
 úgy az aranygyapjat is megkapod,
 mit a legkiválóbbak érdemelnek.
 Mától a császárnak rokona vagy;
 s ki lelkével-testével odaköt
 Rudolphhoz elszakíthatatlanul:
 lásd Krisztiernát, menyasszonyodat!

Népes kíséret élén jön Krisztierna

ZSIGMOND Az örömtől elfullad a szavam,
 hát ne kívánjátok, hogy szónokoljak.
 Inkább a városházára megyünk,
 hol bizalmas, vidám beszélgetéssel
 és lakomával töltjük az időt.
 – Jöjj, Krisztierna! - Még sokkalta szebb vagy,
 mint ahogyan álmomban láttalak. GENGA (*előrejön*)
 Letúnt a régi - jött egy új rokon;
 virág fakad a véres homokon.
 Egy pillanat: kilenc fejet lemetsző, más
 pillanat: kezdődik víg menyegző.
 Fordul a sors, majd visszapenderül: új
 felhők gyűlnek, míg az ég derül. Aki él,
 küzd, öl és ölel rogyásig,
 csak mint a fűszál: nő helyette másik. A
 világ, mint egy színes forgatag -
 szívárvány, könny, mosoly és vérpatak,
 De nektek, legyetek férfi vagy asszony,
 kívánom, hogy szerencsétek maradjon.

Vége a második résznek

